

Byhornet

28. ÅRGANG • NR. 2 • JUNI 1999

Byhornet

28. årgang, nr. 2

er udgivet juni 1999 af

**BALLERUP HISTORISKE
FORENING**

Ballerup Egnsmuseum

Pederstrupvej 51-53, 2750 Ballerup

Åbningstider:

Torsdag kl. 19-21

Søndag kl. 13-16

Telefon:

ma-fre kl. 8-16; 44 97 11 13

i åbningstiden: 44 97 15 43

Giro 3 10 54 31

Redaktion:

Jørgen O. Bjerregaard (ansv.)

Hørhaven 5, 2750 Ballerup

Svend Jørgen Jensen

Tjørnevænget 39, 2740 Skovlunde

Tegninger:

© Kjeld Johansen

Tryk:

ABC tryk, Smørum, tlf. 44 97 10 80

Oplag:

800 eks.

ISSN 0105-6433

Forsiden:

Det Danske Rytteri, som arrangerer rid-
derturnering i Pederstrup. Foto: Svend
Jørgen Jensen.

INDHOLD:

Da Ballerup var katolsk

Redaktionenside 3

Ballerup-området i middelalderen

Henrik Adrianside 9

Mænd i jern

Jørgen O. Bjerregaardside 20

Livet ved sognets kirke

Jens Jørgen Nygaardside 31

Middelalderkirkerne

og deres skytshelgen

Svend Jørgen Jensenside 37

Mariabilledet i Måløv Kirke

og dets forbilleder

Hans Pedersenside 48

Sankt Ibs kilde i Måløv

Jørgen O. Bjerregaardside 53

Blev Måløv tabt i terningspil?

Jørgen O. Bjerregaardside 56

Veje, kroer og klostre

Jørgen O. Bjerregaardside 62

Nyt fra egnsmuseum

Jørgen O. Bjerregaardside 66

Nye bøger

Jørgen O. Bjerregaard

og Henrik Adrianside 70

Bagsiden:

Middelalder 99's logo er skabt af teg-
neren Steen Vraasø.

Da Ballerup var katolsk

Middelalder 99 var oprindelig tænkt som et samarbejdsprojekt mellem kultur-, forsknings- og formidlingsinstitutioner i Danmark. Ideen til projektet blev undfanget i 1994 af en gruppe middelalderarkæologer, som syntes, at der skulle gøres noget for at sætte fokus på middelalderen. Men ideen har udviklet sig til et landsdækkende projekt med stor udbredelse.

Vi er på nuværende tidspunkt halvvejs igennem Middelalderåret, og der har allerede været afholdt mange arrangementer. Landets museer viser særudstillinger, og på biblioteker og i foreninger kan man høre foredrag – alt sammen med middelalderen som tema. Skoler og højskoler har sat middelalderen på skemaet, og på universiteterne afholdes videnskabelige konferencer.

Som supplement udgives over 30 bøger om emnet. I april måned udgav Middelalder 99 således i samarbejde med Gads Forlag bogen »Middelalderens Danmark«, hvori fremtrædende forskere fortæller om middelalderens historie, samfundsforhold og kultur.

De største satsninger har vi dog endnu til gode. Fra den 6. juni viser Nationalmuseet udstillingen »Den farverige middelalder«, der handler om alle aspekter af middelaldermenneskenes liv, og på Det Kongelige Bibliotek kan man fra den 15. september se udstillingen

»Levende ord og lysende billeder« om den middelalderlige bogkultur i Danmark.

Her i vores område har der allerede den 29. maj været afholdt middelaldermarked i Måløv, og lørdag den 21. og søndag den 22. august går det løs i Pederstrup, hvor der arrangeres middelaldermarked og ridderturnering. I løbet af efteråret afholdes i Ballerup Kommune en lang række arrangementer, som alle har middelalderen som tema (se programmet inde i bladet).

I Skovlunde fejrer man i år byjubel, idet det er 750 år siden, byen nævnes i de skriftlige kilder. Det skete, da storbonden Asmund Svendsen skænkede sine gårde i Skovlunde som sjælegave til Æbelholt Kloster. Brevet, der fortæller om overdragelsen, blev givet i Havn (København) på Sankt Morten Bisp og Bekenders dag den 11. november i det Herrens år 1249.

I kataloget »Guide til Middelalderårets arrangementer«, der bl.a. kan fås på Ballerup Egnsmuseum og kommunens biblioteker, kan man læse om de ca. 800 arrangementer, der finder sted rundt omkring i landet i løbet af Middelalderåret – også nogle af de lokale! Yderligere oplysninger om Middelalder 99 findes på internetadressen:

www.middelalder.dk

I Danmark er middelalderen en veldefineret periode, idet det var det tidsrum,

da landet var katolsk. Perioden begynder med kristendommens indførelse i slutningen af vikingetiden omkring år 1050 og slutter med reformationen i 1536, da den katolske tro blev erstattet af den protestantiske. Middelalderen forstås bedst som 500 års gradvise ændringer i folks levevilkår og tankegang, og det er tankevækkende, at perioden varede halvdelen af vores historiske tid. Ordet middelalder betyder mellemtid og betegner tiden mellem antikken og renessancen (antikken genfødsel), hvor man igen begyndte at interessere sig for antikken. De forfattere, der i 1500- og 1600-tallet begyndte at bruge betegnelsen, anvendte den for at udtrykke, at det var en periode, der egentlig ikke var værd at beskæftige sig med – i hvert fald ikke sammenlignet med den romerske oldtid, der gik forud, og deres egen tid (renæssancen).

I ældre tider anså man middelalderen for at være en kulturel nedgangstid – »en lang, mørk nat med nogle få lysende stjerner«. Begrebet stod for alt, hvad der var primitivt og stillestående, og denne opfattelse var særdeles livskraftig. Det var ikke alene renessancens lærde, der havde et negativt syn på perioden. I 1700-tallets oplysningstid havde man kun ringeagt til overs for middelalderen og det »gotiske barbari«, og da romantikerne i begyndelsen af 1800-tallet »opdagede« middelalderen, blev deres opfattelse lige så forløjet og falsk.

Den moderne historieforskning har imidlertid, ikke mindst efter anden verdenskrig, ændret billedet af middelalderen.

Middelalderen var i allerhøjeste grad en

tid, hvor kunst og kultur blomstrede.

Der var ikke tale om, at den klassiske kunst og litteratur gik i glemmebogen – tværtimod! Middelalderen igennem studerede lærde de græske og romerske forfattere, og mange af disse værker ville ikke have været kendt i dag uden de middelalderlige afskrifter. I det romanske kirkebyggeri videreførtes kunstneriske og arkitekturmæssige værdier fra det klassiske samfund.

Desuden kunne perioden selv fremvise nye kulturelle landvindinger inden for næsten alle sider af samfundslivet. Der skete opsving inden for handel, håndværk og søfart, og på det teknologiske område foregik der en enorm udvikling. Bl.a. blev bogtrykkerkunsten udviklet, og kompasset og det mekaniske ur taget i brug.

I begyndelsen af middelalderen blev kristendommen grundfæstet, man begyndte for alvor at bygge kirker, og Danmark blev en del af det katolske Europa. Latin blev et internationalt sprog, som alle lærde i Europa kunne kommunikere på. Bykulturen opstod, Danmark fik et møntvæsen (under Svend Tveskæg), og landet blev inddelt i stifter.

I de senere år er der sket en revurdering af perioden, så man i dag må konstatere, at betegnelsen »den mørke middelalder« er helt misvisende.

Billedet af en kirke i forfald og en kristen lære, der er stagneret i tomme handlinger, har længe domineret opfattelsen af den middelalderlige katolske kirke, men i de senere år har historikerne fattet ny interesse for det religiøse liv i middelalderen, idet man har erkendt, at periodens åndelige liv er en

Bliden affyres på Middelaldercentret ved Nykøbing Falster. Foto: Svend Jørgen Jensen

vigtig indfaldsvinkel til samfund, kultur og mentalitet.

Den gængse opfattelse af stor fattigdom hos bønderne i hele middelalderen er der ikke længere belæg for. I 1300-tallet foregik der en strukturomlægning i landbruget, som uden tvivl skabte dybe sociale og menneskelige problemer, men ikke udviklede sig til den store krise, som man tidligere har antaget. Møget tyder på, at det var pesten, »den sorte død«, i midten af 1300-årene, der var den væsentlige årsag til et dalende folketal og omlægning af driftssystemet. Der er grundlag for at antage, at bønderne havde en bedre økonomi i senmiddelalderen, og at landbrugsdriften og dagliglivet i højere grad blev deres eget anliggende.

Kvindernes forhold i middelalderen har først i de senere år vakt interesse, men

også her bringer forskningen nye aspekter frem i lyset.

Middelalderen var så fuld af kontraster, at perioden ikke kan sættes på en enkel formel. Det var en tid med forandringer, sociale ændringer og fremskridt, men også med nød og elendighed. Billede af middelalderen som mørk og statisk holder ikke mere. De seneste forskningsresultater fokuserer på den dynamik, der prægede middelalderen, og det er målet, at Middelalder 99 skal gøre op med begrebet »den mørke middelalder« og bidrage til, at synet på denne periode i vores historie bliver mere nuanceret og mindre præget af myter og forældet viden.

Redaktionen

Ridderstævne & middelaldermarked i Pederstrup lørdag den 21. og søndag den 22. august 1999 kl. 10–17

Middelaldermarkedet åbnes lørdag kl. 10
af borgmester Ove E. Dalsgaard.

Program for begge dage:

- kl. 10.00 Forskellige aktiviteter i området:
Dans, musik, bueskydning, hofnar, amuletsælger, arbejdende
håndværkere, gabestok og hestevognskørsel.
Salg af øl, vin og mad.
- kl. 12.00 Gøgleroptreden.
- kl. 13.00 Kampteknik for fodfolk ved Fionia.
- kl. 14.00 Jagtteknik med rovfugle bl.a. jagtfalk.
Ridderturnering ved Det Danske Rytteri.
- kl. 17.00 Markedet lukker.

*Entré pr. dag 30 kr. for voksne.
Børn under 14 år gratis i følge med voksne.*

Middelalder i Ballerup

Program for efteråret 1999

1. juli – 31. august

Riddere og borge.
Særudstilling i Ballerup Egnsmuseum.

Onsdag den 1. september kl. 18.30–20.30

Tro og magi i Ballerup.
Middelalderturn fra Ballerup Kirke ved museumsleder Jørgen O. Bjerregaard
og naturvejleder Keld Nørsgaard.

Lørdag den 11. september

Skolernes optog gennem Skovlunde og ridderslag i Byparken.

Søndag den 12. september kl. 10

Middelaldertræf i Pederstrup.
Arr.: Sammenslutningen af Danske Amatøarkæologer.

Tirsdag den 14. september kl. 19.30

Middelalderbyvandring i København. Hvad skal man se?
Foredrag ved arkæolog Liselotte Uhrenholt fra Københavns Bymuseum på
Ballerup Bibliotek.

Søndag den 26. september kl. 14

Middelalderensemblen ALBA opfører Mester Rumslant i Ballerup Kirke.
Arr.: Ballerup Menighedsråd.

8.–30. oktober

Udstilling af middelalderdragter på Ballerup Bibliotek i bibliotekets åbnings-
tid.

11.–30. oktober

Alle tiders skrift.
Udstilling om skriftens historie på Skovlunde Bibliotek i bibliotekets åbnings-
tid.

Tirsdag den 12. oktober kl. 19.30

Danske kalkmalerier.

Billedforedrag ved professor Axel Bolvig på Ballerup Bibliotek.

Lørdag den 30. oktober kl. 13-15

Foredrag om middelaldermad ved arkæolog Bi Skaarup på Skovlunde Bibliotek.

Tirsdag den 16. november kl. 19.30

En historikers/forfatters syn på middelalderen og nutiden ved Ebbe Reich på Ballerup Bibliotek.

Gratis adgang til alle arrangementer.

Til bibliotekernes arrangementer skal bestilles billetter fra ugedagen før.

Ridderturnering i Middelaldercentret ved Nykøbing Falster. Foto: Svend Jørgen Jensen.

Ballerup-området i middelalderen

HENRIK ADRIAN

Hele området nordvest for København var i senmiddelalderen et sammenhængende landbrugsområde, hvor landsbyerne lå som fast etablerede bebyggelser med lige store fæstegårde i hver landsby. Der var alfarvej ud fra købstaden København mod nordvest muligvis gennem Ballerup mod Slangereup, og der var lokale veje, der forbandt landsbyerne med Roskilde – domkirkebyen, der betød meget i området.

Mange fæstegårde i området var i senmiddelalderen ejet af Roskildekirken eller kannikker knyttet til Domkirken. Andre var ejet af kongen, der på Københavns slot havde den forvaltning, der bestemte over kongens gårde. En del gårde var ejet af adelige, og der var i området flere mindre godser, der var udskilt fra landsbyerne.

Fæstebønderne i hver landsby samarbejdede om bymarkens drift og udnyttede i fællesskab overdrevsområderne mellem landsbyerne. Der var et ret kompliceret samarbejdssystem (det kalder man vangelag) mellem landsbyerne, hvor man gennem aftalt rotation af byernes vange sikrede, at overdrevsområderne og den del af bymarken, der

lå brak, udgjorde et stort fælles græsningsareal, som flere landsbyer så udnyttede i fællesskab på skift. Fra matrikelregistreringerne i 1600-tallet, fra godsernes jordebøger og fra udskiftningskortene og mange ejendomsskøder kender vi ret godt til dette system.

Trekantområdet (Smørum Herred og Lille Herred) mellem København-Roskilde-Værebros Å var næsten uden skov og var mod nordøst afgrænset mod det skovrige Nordøstsjælland. Det var et landbrugsområde med den rigtige kombination af høenge, græsningsarealer og dyrkede marker, der sikrede en stor landbrugsproduktion.

Systemet med de samarbejdende landsbyer med fæstegårde holdt sig langt op i 1700-tallets sidste halvdel. Først med landboreformerne og udskiftningen af gårdene fra landsbyerne og salget af fæstegårdene til den nye tids bønder omkring 1800 ændrede landskabet sig. Overdrevene mellem landsbyerne forsvandt, og skovene blev indhegnet og udskilt som særlige områder uden, at de samtidig blev udnyttet til græsning. Ikke alle gårde blev udflyttet fra landsbyen, og det er stadig i området muligt at se senmiddelalderens landsbymiljø for

sig: f.eks. i det gamle Skovlunde og i landsbyen Pederstrup.

Men hvornår blev så dette landskab til, som vi stadig kan se spor af, og som vi opfatter som middelalderens landskab? Bymarken med to eller tre roterende vange (rug-, byg- og brakmark) blev udviklet i løbet af middelalderen og krævede hjulplov og omfattende jordbearbejdning. Der var tale om en udviklingsproces fra jernalderens indmark-udmark-brug, som vi ikke er helt sikre på, og hvor der i vores område ikke er rester, der fortæller noget om, hvornår forskellige områder er blevet opdyrket, hvordan og i hvilket omfang. Men fra andre dele af landet ved vi, at der længere tilbage i den ældre middelalder og i vikingetiden skete en ændring i både dyrkningsform, i den måde landsbyen

så ud på, og i de steder landsbyerne var beliggende.

Nøglen til at forstå det er ofte kirkernes placering. Der er i Ballerup Kommune kun to kirkelandsbyer: Ballerup og Måløv, men der er flere landsbyer: Skovlunde, Harrestrup, Pederstrup, Ågerup. Landsbyerne ligger med ca. 3-4 km mellemrum, og det gav netop optimal afstand og dyrkningsmulighed for de driftsfællesskaber, som vi kender fra senmiddelalderen.

Det ældste middelalderlandskab

Vi bliver nødt til at forestille os et andet »landskab« og en anden landsbystruktur i den tidlige middelalder. Vi har ikke megen viden om Ballerups og Måløvs kirkelandsbyers oprindelse og baggrund. Kirkerne er i deres kærner

Måløv Kirke tegnet af Kjeld Johansen 1984.

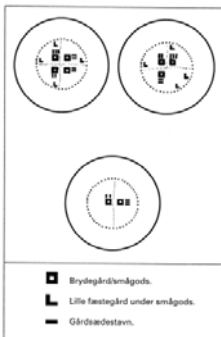
gamle romanske stenkirker, og ud fra den viden, vi har om Hvideslægten besiddelser ud over Sjælland, er det et godt gæt, at i hvert fald Måløv har hørt til Hvideslægten.

Den nærmeste kendte »Hvidebesiddelse«, Knardrup, blev til et nonnekloster. Og den romanske udsmykning i Måløv Kirke er typisk for de mange herremandskirker, der netop udgjorde det første kirkebyggeri på Sjælland, hvor enten kongemagten eller de betydende storbondeslægter oprettede kirker og sikrede jord, så kirkerne kunne fungere.

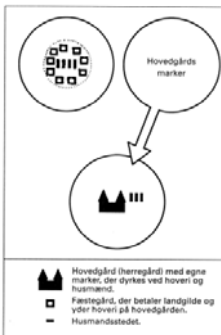
Fra vores område har vi direkte en sådan »storbondekirke« i Ledøje, og meget taler for, at også Ledøje Kirke har været i »Hvide-land«. Kirken i Smørumovre har sandsynligvis også ligget op til en storbondegård, og i Smørumnedre er der fundet en storgård fra vikingetiden.

Vi må forestille os et stormandsamfund, hvor der i hver landsby med en kirke har været en betydende bonde, der med ressourcer i slægtens jord har oprettet en kirke. Ofte har kirken – som i Ledøje og Smørumovre – været bygget op til storbondens gård og dermed understreget, at det er storbondens kirke og slægtens gave til Vorherre.

Kirkebyggeriet var ikke, som vi ellers forestillede os det, en fællesopgave, hvor alle sognets indbyggere i samlet flok har bidraget til kirken og dermed været en del af det nye kristne fællesskab. De romanske landsbykirker har været små – som det tydeligt i dag kan opleves i både Måløv Kirke og Ledøje Kirke, og de har næppe kunnet rumme den befolkning, som boede i området. Først i senmiddelalderen udvidedes kir-

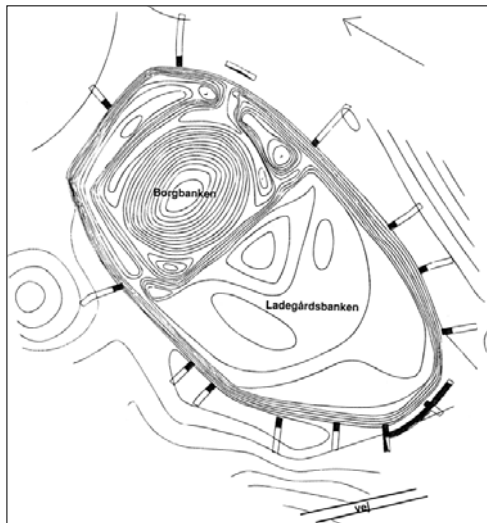
Middelalderens dyrkningsstruktur før 1 og efter 1 fæstegårdssystemets opståen. Schematisk oversigt der viser tre landsbyers forhold.

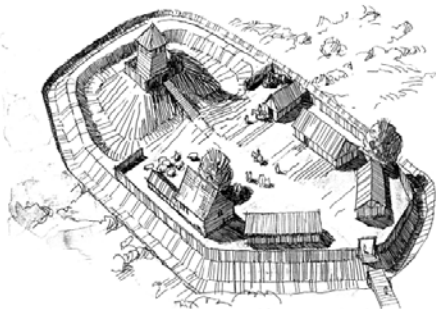
kebygningerne (de gotiske tilføjelser som i f.eks. Ballerup Kirke med kor og længere skib og hvelvinger og det store skib i Smørumovre Kirke), og der blev nu plads til de mange, som kirken prøvede at nå.

Landsbyerne havde også tidligere en anden social og bygningsmæssig sammensætning. Der har været mange for-

skellige bygninger knyttet til forskellige formål, og gårdene i landsbyen har været af meget forskellig størrelse. Vi ved fra undersøgelser af landsbyernes udvikling og bygningernes størrelse fra den yngre jernalder og vikingetiden, at landsbyerne flyttede rundt på landsbyens område, og at man kunne have et dyrkningssystem med indmark og ud-

Smøholm Voldsted. På planen med højdekurver er søgegrøfterne fra den arkæologiske undersøgelse i 1995 tegnet ind. Københavns Amtsmuseumsråd.

Smørholm Voldsted. Tegningen er ikke nogen egentlig rekonstruktion, men er blevet til ud fra skøn med baggrund i arkæologiske undersøgelser suppleret med informationer fra andre samtidige voldsteder. Tegning: Per Frederiksen, Københavns Amtsmuseumsråd.

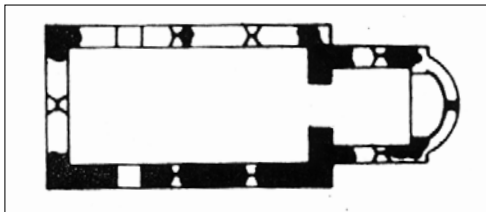
mark. I Smørumnedre har man som tidligere nævnt fundet en storgård fra vikingetiden. Storgård-systemet er således fundet i området.

Vi ved ikke meget om ejendomsforholdene indtil senmiddelalderen. Den ældste skriftlige oplysning er fra Smørumnedre, hvor kongen Knud (den Hellige) i 1085 gav to bol til Lunds Domkirke – så kongefamilien havde ejendomme i området. Senere har vi oplysninger om, at der skænkes ejendom til kannikerne ved Roskilde Domkirke.

Den nyeste tids danske historikere har vist, at vikingetidens og middelalderens samfund var præget af en række dominerende stormandslægter, der sammen med kongeslægten kontrollerede jorden

og landsbyerne. I mange landsbyer var der storgårde samt mindre gårde og huse, som var knyttet til storgårdene. De mennesker, der boede landsbyerne, kunne være trælle eller fri, som var knyttet til stormandsgårdene.

Det var de store slægter – som Hvide-slægten i 1100-tallet og 1200-tallets Sjølland – der dominerede samfundet, og som gennem kontakten til kongemagten fastholdt deres magtudøvelse helt ud i hver landsby. Der kunne være tale om, at stormandsgården i landsbyen var beboet af en bryde, der ikke selv ejede jord, men som var stormandslægten repræsentant i landsbyen, og som betalte afgifter til stormandslægten. Efterhånden som de kirkelige insti-

Ballerup Kirke omkring 1225. Skib og kor med absis.

tutioner, klostrene og domkirkerne, fik ejendom, overtog de også brydegårde, der kontrollerede fæstere og trælle, og som afleverede afgifter til ejerne.

Denne ny situation er kendt fra Roskilde Domkirkes Jordebog fra omkring 1370, der opregner de forskellige ejendomme, domkirken havde over hele Sjælland – også i Ballerup. Ballerup nævnes for første gang i 1309, hvor bisp Oluf af Roskilde bekendtgjorde, at to mark af det gods i Ballerup, som en tidligere kannik ved domkirken, Asger Simplex, havde skænket, skulle bruges til at holde sjælemesse for kannikken.

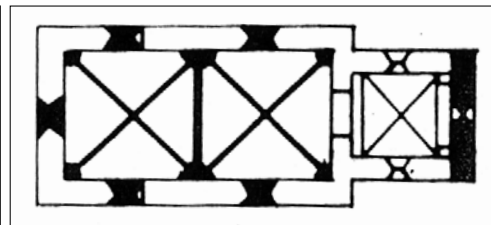
Senmiddelalderens samfund og landskab

Ændringerne i samfundsstruktur og landsbyer skete i 1300-tallet. Vi ved dog ikke meget om, hvad der er sket i vores område. Vi har næsten ingen kilder, der belyser udviklingen her. Men fra andre dele af landet ved vi, at storbonde-systemet i landsbyerne gik i opløsning. Vi fik det system, som vi kender så

godt fra senmiddelalderen og renessancen: lige store fæstegårde i hver landsby og et fællesskab i hver landsby med ligestillede fæstebønder. Ejere af landsbyerne holdt så til andre steder. Det kunne stadig være kirkelige ejere – kirken (klostre, domkirker, sognekirker) kom til at eje op mod 1/3 af al ejendom i løbet af middelalderen. Det kunne være kongen, der fra sine slotte og borge styrede fæstegodset. Det kunne også være adelige, der til en hovedgård i nærheden af deres fæstegårde hentede afgifter og arbejdsydelse (hovert).

I vores område er der eksempler på, at en række udskilte storgårde opstår i løbet af 1300-tallet. Bedst kendt er gården »Rompe« – Smørholm Voldsted ved Edelgave. Der er også andre voldsteder fra denne periode i området: Jonstrupgård ved Sønderse (nu helt væk), Veksøholm ved Løje sø og Bytteborg eller Rårupgård (nu Cathrineberg) ved Sengeløse.

Gården Rompe er kun delvist udgravet, men der er fundet nok rester af bygninger og genstande til, at vi kan datere

Ballerup Kirke omkring 1400. Kirken har fået krydshvælvinger.

gården til 1300-tallet, og samtidig kan man karakterisere anlægget som en »motte and bailey« – et befæstet borg-tårn adskilt fra gårdens bygninger på en holm med grav og palisader. Den er værd at besøge!

Det var også i senmiddelalderen, at kirkerne blev udbygget med hvælvinger og med større kor og skib – og ofte et tårn. Det kan vi se både i Ballerup og Måløv Kirker.

På forskellig måde har man prøvet at forklare kirkeudvidelserne. Kirken fik med tiendebetalingerne og de mange ejendomme flere midler til sin rådighed, og det satte sig spor i kirkens bygninger og udsmykning. Brandskring kunne være en forklaring på hvælvingerne. Men vor tids historikere lægger mere vægt på, at kristendommen nu blev udbredt til hele befolkningen.

Pestens betydning

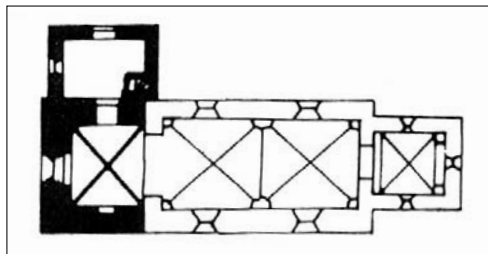
Den nyere tolkning af de store forandringer i 1300-tallet lægger i dag vægt på den betydning som »den sorte død«

– pesten – havde. Fra 1349 var der gentagne pestepidemier i landet. Fra andre steder i Europa ved vi, at op til halvdelen af befolkningen kunne omkomme ved pestepidemiene, og vi ved, at ca. hvert tiende år kom pesten igen 1300-tallet ud. Sidste gang der var pest i Europa var i 1700-tallet. Hvad betød et fald i befolkningstallet til det halve?

Pesten kom til det danske område i en periode, hvor Valdemar Atterdag var ved at etablere sin kongemagt. Han havde i 1350 fået generobret det meste af Sjælland, han var ved at få styr på Nørrejylland – og pesten kom som en mulighed for yderligere at konsolidere kongemagten.

Der er kilder, der senere anklager kongen for at inddrive gods, og der er samtidige kilder, der viser, at pesten virkede med befolkningsnedgang og dermed tab af ressourcer for den overklasse, der var afhængig af landsbyernes ydelser.

Fra en af Valdemars sjællandske ridde-re, Bo Falk til Vallø, ved vi, at han havde gods i Skovlunde, som senere over-

Ballerup Kirke omkring 1525. Tårn og våbenhus er bygget til.

gik til kongen, og fra Roskildebispens jordebog fra ca. 1370 ved vi, at der omtales ødegårde i Ågerup, som bispens ejede.

En virkning af pesten var afgiftsnedgang og ødegårde. Usikkerheden og de mange kampe mellem forskellige stormandsgrupper, der havde mistet deres ressourcer som følge af befolkningsnedgangen, kunne være en forklaring på, at der netop i 1300-tallet blev skabt mange befæstede gårde uden for landsbyerne – som f.eks. »Rompe«.

Kirkens krav til ægteskab og fæstebønderne

I 1215 havde Romerkirken ved et koncil vedtaget en række regler for kristent ægteskab og for skriftemål. For at leve i kristent ægteskab måtte man kun leve sammen, hvis man ikke var beslægtet inden for fire led. Det betød f.eks., at fætre og kusiner ikke måtte gifte sig med hinanden. Ægteskabet skulle kun indgås, hvis begge parter gjorde det fri-

villigt. Kirken vedtog også, at alle skulle gå til skrifte mindst en gang om året. Disse regler blev ikke gennemført med det samme. 1200-tallet igennem kan man se, at kirken tvinges til at gå på kompromis med kravene. Der er f.eks. i landskabslovene regler, der giver mulighed for, at »ægteskab« kan etableres på andre måder (man kan leve sammen med en frille i op til tre år, og børnene har fortsat arveret).

I løbet af 1300-tallet bliver de kristne regler til bestemmelser, der fungerer også i Norden. Ægteskaberne efter disse regler splitter »slægtens« ejendom op. Det er ikke tilfældigt, at man stadig i muslimske samfund gennem ægteskabet (f.eks. mellem fætre og kusiner) sikrer, at familiernes ressourcer fortsat forbliver i familiens varetægt. Hvis man gifter sig uden for slægten, er der tale om en meget mere kompliceret situation, hvor brudegave og aftaler mellem slægterne skaber en alliance, som begge grupper så skal have fordel af.

Dette system passede fint til det gamle nordiske slægts- og storbondesystem, men de kristne familiekraft søgte spørgsmålsteget ved dette.

Med manglen på arbejdskraft i landsbyerne blev jordejerne tvunget til at omorganisere produktion og jordfordeling, og den landsby, vi kender med ligestillede fæstebønder, opstod netop i løbet af 1300-tallet. Fæstebønderne kunne leve op til de nye kristne krav – de dannede den »danske kernefamilie«. Når en fæstebonde døde, gik gården tilbage til ejeren, og den blev fæstet på ny. Kone og mand og deres børn var knyttet til fæstegården, levealderen var ret lav (omkring de 40–50 år), og dermed var det også ret sjældent, at forældrene oplevede, at børnene blev voksne med egen gård. Vores forestilling om en »storfamilie« bestående af bedsteforældre, forældre og børn var således kun en mulighed for få mennesker. Kernefamilien (i vores forstand) blev også det senmiddelalderlige samfunds vigtigste enhed.

Anderledes med adelen. Her blev slægtskabsalliancer et krav, hvis jordbesiddelserne ikke skulle splittes op ved giftermål. Der skete en koncentration af gods hos højadelen. Kirken fik stadig gennem senmiddelalderen mere gods som gave, og der er ikke noget, der tyder på, at gaverne formindskedes selv helt op til reformationen omkring 1520'erne.

Senmiddelalderens religiøsitet og individualisme

Pesten fik også folk til i højere grad at søge at forstå de begivenheder, som fulgte med. Kirken blev mere personlig

og blandede sig mere og mere i hverdagens forhold. Sognepræsten var nu i direkte kontakt med fæstebønderne og var ikke mere alene til rådighed for stormandslæggerne. Kirken blev en folkekirke. Religiøsitet og religiøse udtryk fik en helt anden gennemslagskraft. Kirkens forståelse med skærpsild, bod og forbøn for andre fik en opbakning, som ikke er set siden. Hele den billedverden, der er i kalkmalerierne og i altertavlerne – hvor billederne i Ballerup Kirke netop er typiske – viser, hvordan man »tænkte«.

Middelaldermenneskets forestillingsverden var forskellig fra vores. Man kan sige, at mennesket i middelalderen ikke havde en overgribende national identitet. Vi opfatter os som danskere først og fremmest – men middelaldermennesket opfattede sig som knyttet til andre mennesker gennem en række forskellige relationer afhængig af deres funktion.

Lad os forestille os »Anna i Skovlunde«. Hun havde en religiøs identitet som kristen – hun skulle gå til skrifte og anvendte kirkens helgener og ritualer til at sikre sig og sine. Hun var knyttet til sin mand, der var hendes husbonde, og som hun skulle lyde. Hun var også som fæsterens hustru knyttet til ejeren af fæstegården, hvad enten det var kongens foged på Københavns slot, eller det var en adelig herremand. Fæstebonden var i et tjenesteforhold til sin herre. Herren gav beskyttelse og omsorg, og tjeneren fulgte herren med troskab.

Der var mange fællesskaber, hvert menneske kunne være knyttet til. Der var tale om personlige relationer – man kendte hinanden. Landsbyen havde sit

Huse og trædemølle i Middelaldercentret ved Nykøbing Falster. Foto: Svend Jørgen Jensen.

bylav og sit dyrkningsfællesskab, det omfattede hverdagsaktiviteter, fester og gensidig hjælp.

I købstæderne havde man håndværkerlav og købmansgilder, der havde samme funktion som landsbyfællesskabet. Slægten, familien udgjorde også et fællesskab, tilknytningen til en herre – det kunne være kongen, kirken eller en adelsslægt var også et fællesskab.

Med kravet om individuel frelse og religiøse gerninger og midlerne hertil gennem forbøn, bod og syndsforladelse var der også mulighed for, at der dannes religiøse fællesskaber. Præster og munke var med i mange dagligdags sammenhænge. Tiggermunkene prædikede på gader og stræder og hjemme hos folk, og hvert menneske blev tvunget til at tage stilling til sin egen frelse.

Når man som væbneren Erik Nielsson til Hørholm i sit testamente gav gods – heriblandt hele byen Måløv – til oprettelse af et vikarie, en præstestilling ved Sct. Nicolai alter i Roskilde Domkirke, var det for at sikre sig andres forbøn og årlige messer. Erik Nielsson døde 1378 og var som Bo Falk en af Valdemar Atterdags nærmeste fæller, og han sikrede sig ved sin gave sin sjæls frelse.

Den ny tolkning

Vor viden om middelalderens samfund, mennesker og bebyggelser er stadig usikker og præget af mange gisninger. De seneste år har vist et opbrud i de historiske forestillinger, som man ellers troede var den givne sandhed. Middelaldermennesket blev måske først rigtigt kristent efter 1300, pesten

ændrede totalt ved den måde, dyrkningsstrukturen og landsbyerne fungerede på, der blev langt større intellektuelt og individuelt råderum for mange almindelige mennesker, og så kan man ikke tale om, at der var »danskere« til. Middelaldermennesket skiftede identitet med dem, det var sammen med: trofasthed over for sin herre, gode gerninger og forbøn for andre for at sikre sin sjæls frelse, og fællesskab med landsby og familie til gensidig hjælp. Forestillinger om et fælles demokratisk samfund af ligestillede bønder i vikingetiden og ældre middelalder er afløst af forestillinger om et høvedinge- og klassesamfund præget af slægtskabskrav og sociale forskelle. Paradoksalt nok sikrede fæstesystemet og det, at adelen flyttede ud af landsbyernes storgårde, sin frihed for bønderne – og den kernefamilie, som vi stadig opfatter som en vigtig del af vores samfunds måde at fungere på, opstod.

Henvisninger

Ballerup-Måløv og de forskellige landsbyer er søgt i stednavneregistret i Danmark Riges Breve /Diplomatarium Danicum.: 2. rk. 6. bd. nr. 184, 2. rk. 8. bd. nr. 183, 2. rk. 11. bd. nr. 167, 3. rk. 3. bd. nr. 525.
Landbrugets dyrkningsstruktur og ejendomsforhold:
Erik Ulsig: Danske Adelsgodser i middelalderen, 1968.
Svend Gissel: Landgilde og udsæd på Sjælland, 1968.
Vejanlæg m.v.:
Alex Wittendorf: Alvej og kongevej, 1973.
Kirke og samfund:
Henrik Adrian og Poul Grønder-Hansen: Den romanske kirke – billede og betydning. Nationalmuseet 1995.
Henrik Adrian og Anne Pedersen: Senmiddelalder – samfund og kirke. Nationalmuseet 1998.
Axel Bolvig: Kirkekunstens storhedstid.

Om kirker og kunst i Danmark i romansk tid, 1992.

Axel Bolvig: Bondens billeder. Om kirker og kunst i dansk senmiddelalder. 1994.

Nyeste tolkninger findes i:

Erik Ulsig: Pest og befolkningsnedgang i Danmark i det 14. århundrede. Historisk Tidsskrift 1991:1.

Helge Paludan: Familia og familie. To europæiske kulturelementers møde i højmiddelalderens Danmark, 1995.

Per Ingesman og Jens William Jensen (red.): Danmark i senmiddelalderen, 1994.

Per Ingesman, Ulla Kjær, Per Kristian Madssen, Jens Vellev: Middelalderens Danmark, 1999.

Lokal historie:

Trap: Danmark 5. udg. 1960, Bind II, 3 s. 953-54 (Herlev), s. 1002-05 (Ledøje-Smørum), s. 1006-09 (Ballerup-Måløv), s. 1009-14 (Værløse).

Axel H. Pedersen: Af Ballerup-Måløv historie, 2. udg. 1973.

Jens Henrik Jønsen: Smørholm Voldsted ved Edelgave. En befæstet gård fra middelalderen. s 29-41 i Arsskrift 1997. Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv.

Jens Jørgen Nygaard: Ledøje Kirke – en stormands kapel. Pædagogisk Central 1997.

Mænd i jern

JØRGEN O. BJERREGAARD

I anledning af Middelalderåret afholdes der lørdag den 21. og søndag den 22. august 1999 ridderstævne i Pederstrup. I den anledning er det nok værd at kigge nærmere på riddertiden.

Riddervæsenet var især synligt i middelalderen. Det var en periode, hvor unge adelsmænd kunne få deres eventyrlyst styret og gøre karriere som soldater. Det mest attraktive mål var ridder-værdigheden.

Fra gammel tid havde de herremænd, som gjorde militærtjeneste til hest kunnet pynte sig med titlen »ridder«. Men i slutningen af 1200-tallet trængte det

udenlandske hærvesen ind i landet med nye skikke og ritualer. Herefter kunne en herremand kun kalde sig ridder, hvis han havde modtaget ridderslaget (et let slag på skulderen med et sværd) af en ældre ridders hånd. Erik Menved var den første danske konge, der modtog ridderslaget. Det skete i 1287, da han blev slået til ridder af sin morbror, markgreve Otto af Brandenburg.

Korstogene

Det var korstogene (1100–1300), som lagde grunden til riddervæsenet. Det var i denne periode, begrebet ridderlighed voksede frem. Det betød en ny må-

de at tænke, leve og handle på. Ridderlighed omfattede de gamle dyder: tapferhed, oprigtighed, hjælpsomhed, ærlighed og høflighed. Ordet »høflighed« stammer i øvrigt fra denne periode og betyder egentlig »det ved hoffet gældende«.

Årsagerne til korstogene var, at araberne havde erobret de kristne besiddelser i Palæstina. Hermed var de kristne forhindret i at foretage pilgrimsrejser til de hellige steder. Paverne Gregor VII og hans efterfølger Urban II tog derfor sammen med en række vesteuropæiske fyrster initiativet til at tilbageerobre det »tabte land«. Det skete ved en række militære togter, som fik navnet »korstogene«.

Korstogsridderne blev betragtet som Kristi soldater, og de lagde grunden til flere militante klosterordener. Bedst kendt her i landet er »Johannitteridderne«, som grundlagde klostre rundt om i landet.

Ridderskoler

At blive ridder var ikke så lige til. Det krævede først og fremmest, at man var af adelig slægt, gerne flere led tilbage. Opdragelsen begyndte tidligt. Allerede i syvårsalderen blev den kommende ridder fjernet fra hjemmet og sendt til en mægtig adelsmands borg eller slot for at blive opdraget.

Som »ridderlærling« var den unge mand først »page«. I begyndelsen stikirend dreng for husets frue. Når han blev lidt ældre meldte flere pligter sig. Han skulle f.eks. lære at spille, synge, digte, passe heste eller falke. Desuden skulle han træne våbenbrug med sværd, økse og lanse, ligesom han skulle øve

sig i brydning, spring og ridning.

Omkring 14-års alderen rykkede han et skridt længere op ad rangstigen og blev »væbner«. Han skulle nu beskæftige sig med mere alvorlige ting. Lære at skære kødet for ved bordet, gå på jagt, passe og reparere våben og rustninger. Han skulle også hjælpe sin herre af og i tøjet, rede hans hår, ordne hans seng, sørge for hans rustning og våben, passe hans heste osv.

Der var tale om flere typer væbner: livvæbner, staldvæbner og bordvæbner.

Den unge mand skulle også lære gode manerer og ikke mindst ærens betydning. Han skulle lære et vist mådehold i alt, undgå dovenskab, misundelse, praleri og selvoptagethed – dyder, som bestemt ikke er gået af mode.

De gode manerer kom især til udtryk i forholdet til kvinder. Han måtte aflægge ed på, at han til enhver tid ville forsvare kvinderne. Han kunne også kære en adelsdame, hvis tegn han siden bar, og hvis ære han aflagde ed på at ville forsvare. Når en væbner som ældre fik lov til at bære våben og deltage i ridderturneringer, skulle han kæmpe for den udkærnes ære.

En af de danske helte, Niels Ebbesen, opnåede aldrig at blive slået til ridder, for mens han levede, var der ingen konger i Danmark, der kunne slå ham til ridder. Han døde som væbner.

Ridderturneringer

Ridderturneringen var den mest eftertragtede forlystelse for væbneren. Det var højdepunktet i hans stræben efter de vigtige symboler: de gyldne sporer og ridderbæltet med sværdet.

Ridderturnering i Middelaldercentret i Nykøbing Falster. Foto: Svend Jørgen Jensen.

Ridderturneringerne blev ofte brugt som anledning til at give den kommende ridder våben, eller slå ham til ridder. Turneringerne var også vigtige øvelser i våbenbrug. Her lærte de unge mænd, hvordan de skulle kæmpe i regulær krig.

Det kunne gå hårdt til. I en bog fra 1200-tallet kan man læse: »En ridder kan ikke udmærke sig i krig, hvis han ikke har øvet sig i turneringer. Han må have set sit eget blod flyde, have mærket sine tænder knage under modstanderens slag, være blevet kastet til jorden med en sådan kraft, at han kan føle sin fjendes vægt, og være blevet afvæbnet tyve gange; tyve gange må han være kommet på føde igen, mere opsat på at tage kampen op end nogensinde. Så vil han blive i stand til at møde den

virkelige krig med håb om at vinde.« (Korstogtidens Riddere, side 93).

Dagen før en ung mand skulle slås til ridder, blev han vasket og iført en hvid kjortel. Hans rustning og sværd blev anbragt på alteret i kirken, mens han selv tilbragte natten med bøn. Om morgenen blev han ført ind i kirken af en ældre ridder – en såkaldt »fadder«. Efter nogle formanende ord af præsten fik han endelig lov til at iføre sig den eftertragtede rustning, hvorefter han modtog ridderslaget. Fadderen gav ham derefter de gyldne ridderspører og bæltet med sværdet. Det kunne også ske, at en ung mand blev slået til ridder på slagmarken. I slutningen af middelalderen var det kun kongen eller hans stedfortræder, som kunne give ridderslaget. Valdemar Atterdag foretog i 1347 en

rejse til på hest til Det Hellige Land (Palæstina), en rejse på 7.000 km. Her blev han den 22. juli ved Jesu grav slået til ridder af hertug Erik af Saxe-Lauenburg. Ved samme lejlighed gav han flere af sine ledsagere ridderslaget. Han havde fået sin ridderopdragelse hos den tyske kejser Ludvig af Bayern.

Her i Danmark var det kun kongesønner og sønner af de fremmeste adelslægter, der fik en egentlig ridderuddannelse. Flere af dem hentede som Valdemar Atterdag, deres uddannelse i Tyskland.

Ridderturneringerne var som nævnt et vigtigt element i en ung ridders tilværelse. De kunne strække sig over flere dage, og aftenene blev brugt til dans og fest. Før turneringen startede, blev det aftalt, hvilke elementer, der skulle indgå i den: »Dystløb« (duel på lanser mellem to ryttere) eller »mele« (skin-kampe mellem to afdelinger af riddere). Reglerne var strenge og skulle overholdes nøje.

I dystløb skulle ridderne holde lanserne således, at spidserne pegede mod venstre. Ridderen skulle forsøge at ramme modstanderens skjold eller hjelm, så lansens splintredes, og han faldt af hesten. Det var mod reglerne at ramme modstanderen under bæltet. Herfra stammer muligvis udtrykke »at slå under bælestedet«. Når en modstander var slået af hesten, fortsatte kampen (tvekampen) til fods med sværd eller kølle. Lanserne havde i reglen flade eller stumpe spidser, og skafterne var lavet af træ, der let splintredes.

Overgivelse markeredes ved, at den tabende part knælede ned og rakte sit sværd med skæftet frem mod vinderen.

Den ridder, som blev kastet af hesten og tabte, måtte aflevere sin gode gang og brynje til sejrherren samt ikke sjældent en stor løsesum. Der kunne også være udsat kamppræmier som f.eks. en falk, et bælte, en krans, der i reglen blev overrakt af en kvinde. Det kunne være ret indbringende at være professionel ridder. De dygtigste drog omkring for at deltage i forskellige turneringer og betragtede det som deres levebrød i lighed med vore fodboldspillere, boksere, tennisspillere etc.

Det var selvfølgelig ikke helt uden risiko at deltage i en ridderturnering. Ofte kom ridderen til skade under kampene. Blev han kastet af hesten, risikerede han at brække både ribben og lemmer. Rustningen kunne være så tung, at et fald fra hesten kunne betyde døden.

Drejede det sig om ære, blev der kæmpet med rigtige våben til den bitre ende. Ridderen kunne kæmpe for sin egen ære, men også for en anklaget kvindes ære, hvis han mente, at hun var uskyldig dømt. Disse kampe havde deres rod i vikingetidens tvekampe. I en sådan kamp var det yderst risikabelt at falde af hesten.

Det var svært at kæmpe i den tunge rustning, og at flygte var helt umuligt. Blev den ene slået bevidstløs eller lå hårdt såret på jorden, var det en let sag for modstanderen at stikke sin dolk eller sit sværd ind mellem rustningspladerne og give ham det afgørende stød. Kampdagen var i reglen sat til en tirsdag. Udfordrerens kastede sin handske som pant, det samme gjorde modstanderen. Kampen foregik i en indbegning, og for at minde ridderne om alvoren var »dødningsbæren« stillet frem, klar til

Sankt Georg

Sankt Georg, hvis danske navn var Jørgen, var ifølge legenderne en romersk officer i Kappadokien, der gik over til den kristne tro, men senere blev torteret og halshugget. Før sin død nåede han dog at udføre flere heltegerninger.

Legenden om Sankt Georg og dragen fortæller, at han engang kom til en by, der var plaget af en grusom drage. Dragen spyede ild og gift ud over byen, og for at holde den i ro ofrede man hver dag to får til den. Da det efterhånden kneb med fårene, gik man over til at ofre et får og et menneske, som blev fundet ved lodtrækning.

En dag faldt loddet på kongens datter, den smukke prinsesse Kleodolinde. Prinsessen blev ført ud sammen med et får i snor for at blive taget af dragen. Men i selv samme sekund, dragen stak hovedet frem, kom Sankt Georg ridende, gjorde korsets tegn og stødte sin lanse gennem dragens gab. Derefter kastede han et bælte om den, slæbte den op til kongen og lovede, at han ville dræbe den, hvis kongen til gengæld ville lade sig døbe.

Dette gik kongen ind på, og han overlod tillige Sankt Georg ufattelige rigdomme, som denne straks gav til de fattige. Derefter formanede Sankt Georg kongen til at overholde fire ting: at tage kirken under sin beskyttelse, at ære præsterne, at høre messer flittigt, og at betænke de fattige.

Sankt Georg blev betragtet som ridderskabets helgen, fordi han havde optrådt ridderligt, da han frelste prinsessen fra dragen. Han var desuden de spedalskes skytshelgen, og spedalskeshospitalerne i mange danske byer blev kaldt Sankt Jørgensgårde.

brug. Når trompeten lød, kunne kampen begynde. Splintredes lanser, skulle der kæmpes med sværd. Faldt den ene rytter af hesten, måtte den anden også af hesten. Det var i hvert fald det mest ridderlige. Der kunne godt holdes hvil under kampen, men der skulle kæmpes, indtil den ene lå på jorden, død eller afvæbnet. Var han kun afvæbnet, skulle sejrherren give ham dødsstødet eller tvinge ham til at bekende sin skyld for derefter at halshugge ham eller slæbe ham til døde efter sin egen hest.

Skinkampe blev udkæmpet med stump sværd eller køller i en indhegning. Rundt om denne stod dommerne (marsker og herolder) og sørgede for, at reglerne blev overholdt, og at de to holds indsats blev bedømt. Altså næsten som i en moderne fodboldkamp. Kampen sluttede, når marsken kastede sin stav ind i indhegningen.

Det kneb med at skaffe riddere nok til ridderstævnerne her i Danmark, dertil var landet for lille. Da Erik Klipping i 1279 i Næstved lod afholde en ridder-

Sankt Georg og dragen. Kalkmaleri i Ballerup Kirke. Foto: Tage Rugaard.

turnering, måtte han hente en flok rid-
dere fra Fjern.

Der er ikke bevaret ret mange beretnin-
ger om ridderturneringer her i landet.
Det siges, at Erik Menved var meget in-
teresseret i riddervæsenet, og at han af-
holdt en række turneringer. Den berøm-
teste afholdt han i Rostock i juni måned
1311. Herom siger en tysk krønneke-
skriver:

»Ved midsommertid kom kongen af
Danmark med sine bedste riddere. De
lå og ventede uden for staden Rostock,
indtil hans fætter, markgreven af Bran-
denburg, kom med overmåde mange
folk samlet langvejs fra. Uden for sta-
den samledes desuden så mange andre

fyrster, grever, frie riddere og andet
godtfolk, at man aldrig havde set ma-
gen til der til lands. På den åbne mark
var rejst to smukke telte, beklædt med
skønne tøjer, mest røde. Da alle havde
hørt en messe om morgenen, drog kon-
gen frem med sine folk. Efter ham red
den gavmilde grev Valdemar af Søn-
derjylland. Han medbragte 300 mand
på store stridsingste og havde hos sig
6 andre herrer, der fulgte på hertugens
bekostning.

Imidlertid kom markgreven med sine
folk i et stort optog. Kongen slog ham
til ridder med 19 andre fyrster og herrer
og uddelte ridderlag til 80 andre
mænd. Hver af dem havde han dagen i

forvejen sendt en skarlagens kappe, en overkjortel og en pelsforet kjortel samt en pasgenger (hest). Herreerne uddelte straks ridderslag, og alle de andre gjorde så mange til riddere, at en sådan skare riddere aldrig før var set i et stort kongerige. Derpå gik man til bords. I begyndelsen rettedes der an af fornemste fyrster og herrer, som var iført dragter, der var syet til lejligheden, og sad på store, skaberakkædte heste.

Hvad fest der var i de to fyrsters telte, hvor mange lanser der blev brudt ved turneringen i de to dage, og hvad mærkeligt der skete, det havde man aldrig hørt om i landene, og det vakte almindelig begejstring.« (Danmarks Historie. Middelalderen Kirke og konge. Sammen 1984, side 108).

Jernmænd

Flotte har de været, ridderne, når de skulle i kamp. Jernklædte fra top til tå og bevæbnet med tunge våben. Kroppen dækket af en brynje eller en læderskjorte beklædt med jernplader. Mest almindelig var den tætsluttende ringbrynje. Under ringbrynjen bar ridderen i reglen en løs vams af uld eller bomuld, så brynjen ikke generede.

På ben og fødder bar han »brynjehoser« med knæplader eller benskiner. På hælene sad de gyldne sporer, og på hænderne havde han jernhandsker. Brynjehætten blev trukket ned over en vatteret hætte. Indtil omkring år 1200 bar ridderen en lang kjortel under selve brynjen. Den blev senere afløst af en ærmeless kjortel, som blev båret uden på brynjen med ridderens våbenmærke på brystet.

Oven på brynjehætten bar ridderen

jernhuen, som hvilede på et fitflag, og uden over det hele sad tøndehjelmen. Den blev først spændt på lige inden kampen. I 1300-tallet dækkede den hele ansigtet og var forsynet med øjnehuller og visir med åndehuller. Den kunne f.eks. være smykket med en metalløve, en drage, et hjelmmærke eller en krans af påfuglefljer. Var hjelmen forsynet med horn, blev påfuglefljerne fastgjort til disse. Tøndehjelmen var imponerende, men utrolig tung og varm. Den blev senere afløst af den lidt mere behagelige kedelhat, som er forløberen for vor tids militære stålhelme.

I en rem om halsen blev det trekantede, læderbeskyttede træskjold båret. Indvendigt var der et lædergreb til hånd og arm. På forsiden var ridderens våbenmærke malet i strålende farver. I England og Norden brugte de fornemste fyrster ofte løver i deres våben, i Frankrig liljer og i Tyskland ørne. Men ellers var der frit slag: ulve, bjørne, svaner, vildsvin, fisk, fantasidyr, tværbjelker og skråbjelker etc.

Det fornemste angrebsvåben var sværdet. Det var langt, bredt og tveægget, så det kunne bruges både som slag- og som stikvåben. Sværdhæftet kunne være belagt med guld og sølv med indlagte ædelstene. Længden på sværdet varierede fra 1 til 1,5 meter.

De bedste sværde kom fra Tyskland, bl.a. Solingen og Passau. Sværdsmeden var i reglen lavet af træ og læder. Sværdbæltet udgjorde også en vigtig del af ridderens udstyr, for heri var sværdet fastgjort. Sværdet var ridderens uadskillelige ven. Det fulgte ham i livet såvel som i døden, idet de fornemste riddere ofte fik sværdet med i gra-

Medlemmer af Fionia, der giver opvisning i kamp teknik for fodfolk på middelaldermarkedet i Pederstrup. Foto: Svend Jørgen Jensen.

ven.

Foruden sværdet havde ridderen en kort dolk, en såkaldt »brynjekniv«. Den blev brugt til at kaste i bringen på fjendens hest, ind i hjelmens øjenhuler eller i struben på en falden fjende. En del riddere brugte også den »danske økse«, som var et levn fra vikingetiden. Men øksen opnåede aldrig den samme status som sværdet. Mere almindelig var jernkøllen.

Ridderens andet hovedvåben var lansens med asketræsskaftet og det svære, brede spydblade »glavind«. Lansen kunne være forsynet med en parerplade foran håndgrebet. Til lansens fastgjorde ridderen en frynset fane med sit våbenmærke. Kæmpede han for en kvindes ære, brugte han i stedet hendes pyntearme, slør eller hovedklæde. Armbrøsten blev af ridderne anset for at være et uværdigt

våben, men blev dog brugt i regulær krig.

Den fulde rustning var både tung og varm og kunne veje fra 30 til 50 kg, så det var ikke et job for svæklinge at være ridder.

Stridshestene var også forsynet med brynje, og under den en uldvams. Oven over dette en »skabarak« (udsmykket hestedække), hvorpå ridderens våbenmærke var broderet. Hestens hoved kunne også være pyntet eller ligefrem være udstyret med spidse stålhorn, som kunne genere modparten. Hesten var – lige som sværdet – ridderens tro ven og følgesvend.

Det var ridderne og rytteriet, der udgjorde kernen i de hære, som huserede i Danmark i 1300-tallet. Men det var så som så med ridderligheden. Byer blev plyndret og brændt, mændene dræbt, og

kvinderne voldtaget – en fremgangs-måde, der ikke adskiller sig synderligt fra den, der benyttes i vore dage, f.eks. i det tidligere Jugoslavien.

At en velrustet ridderhær var et effektivt kampmiddel, viser slaget ved Visby den 27. juli 1361, hvor Valdemar Atterdags riddere nedkæmpede en lokal bondehær. Omkring 1000 mand blev dræbt, heraf størstedelen gotlændere. Udgravninger har vist, at omkring 80% af de dræbte havde hugsår efter sværd. Huggene har været så kraftige, at ben er hugget over og hoveder er kløvet i ét hug, selv om soldaterne har været beskyttet af brynjer og hjelme.

Adelsmærker

En anden ting, som udsprang af ridder- væsenet, var de heraldiske våbenmærker. Mærkerne brugtes i begyndelsen som personlige identifikationsmærker. Når ridderen havde sin hjelm på og viseret var slået ned, kunne det være svært at se, hvem han var. Derfor blev hans våbenmærke malet på skjoldet og syet fast på hans kappe og hestens sadeldække. Senere gik disse våbenmærker over til at blive arvelige tegn, som kendetegne slægten og viste, at den tilhørte ridderstanden, højadelen, i modsætning til lavadelen, væbnerne. Her i landet var der dog tradition for, at også lavadelen benyttede adelsmærker. Slægtsnavnet kunne også afspejle sig i adelsmærket. F.eks. slægten »Oxe«, der havde en okse med i sit våbenskjold, og »Gyldenstjernerne«, som havde forgyldte stjerner i deres våben. De danske konger bar løver og hjerner i deres våben. Våbenmærkerne blev også anvendt i

signetringe og segl, som altid blev øde- lagt (brudt) ved ejermændens død, eller hvis han faldt i unåde.

Her i landet var det kun nogle få adels- mænd, der opnåede at blive slået til riddere. Langt de fleste måtte nøjes med at bære navn af væbner, som bety- der våbensvend. Heri lå kimen til opde- lingen af adelen i »højadelen« og den bredere »lavadel«. Ridderne havde – i modsætning til væbnerne – lov til at kalde sig »herrer«.

Ridderstanden, adelen, tilhørte aristo- kratiet og udgjorde en privilegeret klas- se. De skulle f.eks. ikke betale skatter og bøder. De var frie mænd i forhold til resten af befolkningen.

Disse specielle privilegier blev først af- skaffet med grundloven i 1849, hvoref- ter alle skulle betale skat. Ridderstan- den mente desuden, at dens blod var fi- nere end andres og havde en anden far- ve, nemlig blå. Derfra stammer udtryk- ket »at have blåt blod i årerne«.

Ridderens dagligdag

Vil vi vide noget om, hvordan ridderen levede, må vi ty til folkeviserne og rid- derviserne, for der findes ikke andre kilder dertil. De giver dog ikke et kor- rekt billede af livet dengang. Herre- mændene kaldes i viserne riddere, og de har under sig »svende« til at tage sig af det daglige grove arbejde. Kvinderne kaldes »jomfruer«, og de har tjeneste- møer til at hjælpe sig.

Selv om mange herremænd førte et liv, som mindede meget om de velhavende bønders, som de følte sig slægtsmæs- sigt højt hævet over, måtte de også tage sig af almindeligt landbrugsarbejde. Men det beretter ridderviserne ikke me-

get om. Her er ridderne mere optaget af at deltage i vilde jagter, at mødes med venner på tinge eller i kirken om søndagen.

Nogle viser beretter også om, at ridderen tager på »leding« (krigstog) til fremmede lande eller på pilgrimsfærd til hellige steder.

I løbet af 1300-tallet var landet så meget i opløsning, at adelen følte sig truet. Herregårdene blev derfor udstyret med forsvarsanlæg. Beboelseshuset (borgen) blev opført i sten. Fra denne periode kendes en del borgnavne med endelsen -holm, hvilket antyder, at borgen har ligget på en ø eller har været omgivet af vandfyldte voldgrave. Mens borgen kunne være opført i sten, så var de øvrige bygninger – stalde, lader m.m. – som regel opført i træ eller bindingsværk.

Vi skal ikke så langt for at finde rester af en sådan borg. I Smørum lå i sin tid voldstedet Smørholm, et af de mange mindre fæstningsanlæg, der blev opført i løbet af 1300-årene. En tur i området viser tydeligt, hvordan borgen har ligget placeret i landskabet, og der skal ikke meget fantasi til at forestille sig, hvordan den har set ud.

I Værløse Kommune vidner navnet »Slotsbanken« ved Sønderø om, at der også her har ligget en borg. Anlagt af

ridder John Raymoth engang i 1200-tallet. Lignende borge har ligget i Knardrup, Veksø og Ledøje, men i Balderup så vidt vides ingen.

Stuehuset (borgen) havde i reglen to etager. Den øverste kaldet »højenloft«. Her lå gårdens mest benyttede rum for ridderen og hans familie (soveværelse, opholdsrum m.v.). Rummene kunne være omgivet af en svalegang, der samtidig var forbindelse til de enkelte afdelinger. Op til svalegangen førte en bro, kaldet »højenloftsbro«. Ud over stuehuset kunne der være flere småbygninger, »bure«, ofte i flere etager. De var beregnet til forråd. I et af dem kunne være indrettet et soveloft, »jomfruburet«, til husets unge ugifte piger.

Folkviserne omtaler kun sjældent avlsbygningerne. Til gengæld gøres der meget ud af at fortælle om borgens indretning. Her kan vi læse om silkeseng, bolster blå, bænke med silkehinder, vævede vægtæpper, drikkekar i guld og sølv og drikkehorn med kostbare beslag. Både kvinderne og mændenes dragter var lavet af udsøgte materialer som skarlagen, silke, sobel, mår osv.

Ungmøernes udslagne hår og guldkrone var jomfrusmykket. Efter brylluppet blev håret behørigt dækket med konehuen.

Ifølge ridderviserne var mændene mest

Dansefrise fra ca. 1325 i Ørslev Kirke.

optaget af udendørs gøremål, mens kvinderne for det meste holdt sig inden døre, beskæftiget med nål og tråd. Hvis en kvinde syede tøj til en mand, blev det betragtet som en kærlighedserklæring.

Opholdt mændene sig indendørs, var der groft sagt kun to ting, som optog dem. De drak eller spillede skak og terning. Skulle der festes, blev der danset til ridderviserne. Dansen foregik i lange rækker, mænd og kvinder hånd i hånd og anførte af en forsanger, som også angav rytmen. Om sommeren foregik dansen ofte i det fri til langt ud på natten. Men ungmøerne skulle tage sig i agt, for ellers kunne det gå dem ilde. Det fremgår bl.a. af et par linier fra en folkevise:

»Det gør ingen jomfru væn:
danse om natten med
drukket svend.«

Der har nok aldrig været afholdt ridderturneringer i det område, der i dag udgør Ballerup Kommune. Derfor er det en historisk begivenhed, når der den 21. og 22. august 1999 afholdes ridderturnering og middelaldermarked i Pederstrup. Det er i så fald første gang overhovedet, at kommunen genlyder af trompet og ridders væbengny. Vi tror og håber, at det vil blive både spændende og underholdende, og vi byder alle vore medlemmer velkomne. Se programmet andet steds i bladet.

Kilder:

Atterdag. Red. Jørgen O. Bjerregaard m.fl. Amtscentralen for undervisningsmidler 1993.
Svend Frøkjær Jensen: Sværd og kors. Gyl-dendal 1985.
Jay Williams: Korstogtidens Ridderne. Gyl-dendal 1963.
Riddertidens Våben i Danmark. Vaabenhistoriske Aarbøger XXX. Våbenhistorisk Selskab 1984.

Livet ved sognets kirke

JENS JØRGEN NYGAARD

I middelalderen var det den katolske kirke, der i høj grad bestemte, hvad folk skulle tænke og tro. Når kirkens mænd forkyndte, at der var et liv efter døden, var man sikker på, at det var sandt. Man kunne enten blive frelst og komme i Paradis eller blive fortabt og havne i Helvede. Det var langt fra nogen let sag at kom-

me i Paradis. Dagligdagen var fyldt med farer. Djævelen var konstant på jagt efter svage menneskesjæle. Hvis man ikke ville falde i hans kløer, måtte man holde sig til Gud og Hans repræsentant på Jorden: Paven og den katolske kirke. I kirken fik man del i Guds nåde og kraft til at leve på netop den måde, som Gud ønskede det.

Smørum Kirke (ca. 1075) er sammen med Ballerup og Ledøje kirker formentlig eksempler på kirkebyggeri fra middelalderen. Foto: Jens Jørgen Nygaard.

*Døbefonten i Ledøje Kirke – et romansk arbejde fra ca. 1225.
Foto: Nationalmuseet.*

Det var derfor afgørende, at man tog aktivt og oprigtigt del i kirkens liv ved deltagelse i gudstjenester, modtagelse af sakramenter og velsignelse, og at man levede et liv, der var i overensstemmelse med kirkeretten.

Det koster penge at holde kirke

I tiden 1050-1250 blev der bygget henved 2.000 kirker i Danmark – og med dem kom den sogneopdeling, som vi i store træk har den dag i dag.

I begyndelsen betød »sogn« den menighed, der søgte den samme kirke, men med tiden kom det til at betegne det distrikt, der sørgede for kirkebygningen og præstens underhold.

Det kostede mange penge. Den kirkelige afgift »tiende« var en af de vigtigste indtægtskilder. Bønder og andet godt-

folk skulle betale en tiendedel af samtlige indtægter til kirken, som til gengæld skulle drage omsorg for den enkeltes sjæl. Tienden blev ofte udbetalt i naturalier. Bonden afleverede hvert tiende kornneg på marken, men der blev også afregnet med kvæg, fisk og andre varer. Kirken solgte produkterne videre, så den fik rede penge til at klare de forskellige udgifter.

Sognepræsten – en oplyst bonde

Det var sognepræsten, der tog vare på sjælene og forrettede de kirkelige handlinger. Mens bisper og andre fremtrædende gejstlige blev hentet fra samfundets øverste lag, kom sognepræsten ofte fra bondestanden.

Han blev uddannet i bispebyens domskole. Han fik nøje kendskab med ritualerne til de kirkelige handlinger og de vigtigste bibelske tekster. Han skulle også lære latin, som var kirkens officielle sprog. For selv om prædikenen foregik på dansk, så blev alt andet udført på latin.

Der var også en fast aldersgrænse for, hvornår en præst kunne modtage sit »kald«. Han skulle være fyldt 30 år. Når uddannelse og alder var i orden, kunne han flytte ind på den gård, som sognet havde stillet til rådighed som præstegård. Den skulle give ham det daglige brød sammen med den tiende, han fik udbetalt én gang om året. Der var naturligvis mere og mindre attraktive embeder.

Det kender vi også fra senere tid, hvor Frederik den Syvende engang udtalte sig noget poetisk, da han sagde: »Giv Ballerup til Dahlerup«, da den lovende teolog havde bedt hans kongelige

højhed om et mere indbringende embede end de muligheder, der var i de fattige landsogne!
Middelalderpræstens indtægter blev givetvis forøget med betaling for at yde kirkelige handlinger. Det var forbudt, men fristelsen har været stor, og det har sikkert hørt med til datidens »sorte« arbejde!

Guds mand på stedet

Sognepræsten kunne ikke hvile på laurbærene, når han havde forladt domskolen. Han havde mange gøremål. Han skulle sørge for ugens gudstjenester, og at sognebørnene blev opdraget i den kristne tro.

Dåben gav adgang til medlemskab af både menighed og samfund. Det udøbt barn stod nemlig udenfor enhver retsbeskyttelse og kunne f.eks. ikke arve sine forældre eller andre.

Konfirmationen – eller firmelsen – kunne kun finde sted i overværelse af stiftets biskop. Der var ikke faste årlige konfirmationer, da der kunne gå år, inden biskoppen kom på »visitats« i landområderne for at kontrollere, om alt gik efter de kirkelige forskrifter. Det kunne derfor være en broget flok af konfirmander – fra halvmå til halvvoksne drenge og piger.

Dåben og konfirmationen hørte til kirkeens syv sakramenter. Det var ikke

Kalkmaleri fra ca. 1380 i Højby Kirke. Ren anskuelsesundervisning i, hvad der vil ske med de onde mennesker efter døden. Helvedets gab er åbnet! Foto: Nationalmuseet.

Kalkmaleri fra ca. 1400 i Tirsted Kirke. Et bibelsk motiv fra Esters Bog viser, hvad der kan ske, hvis man ikke opfører sig ordentligt. Gabestok og galge var effektive midler til at følge såvel de kirkelige som de verdslige myndigheders anvisninger! Foto: Nationalmuseet.

tilfældet med brylluppet, men langt de fleste foretrak at få deres ægteskab velsignet af præsten i kirken. Bagefter fulgte præsten med brudeparret hjem for at bestænke såvel hjem som brudeseng med vievand, der bragte lykke og frugtbarhed.

Skriftemålet var det vigtigste sakramente efter dåb og nadver. Mindst én gang om året skulle sognebørnene – store som små – bekende deres synder til præsten. Han kunne så give syndsforladelse og idømme passende straffe som læsning af et vist antal bønner, indkøb af vokslys til kirken eller andre

fromme gerninger. Var der tale om store forseelser mod den kirkelige lovgivning som utugt – ikke mindst når man var grebet på fersk gerning – og ågervirksomhed, blev synderne dømt efter kirkerettens skærpede regler.

Præsten havde tavshedspligt og måtte således ikke fortælle andre, hvad der elers kunne være god sladder i landsbyen!

I middelalderen var det kun en tåbe, der ikke frygtede døden! Pinslerne i Helvede blev ofte omtalt i brutale vendinger – og kalkmalerierne i kirken veg ikke tilbage for at berette om forfærdelighede

derne på en farverig måde, som alle kunne forstå. Præsten blev indkaldt til dødslejet for at give den døende mulighed for et sidste skriftemål og for at tildele den sidste olie samt en velsignelse, så den døende kunne få et blidere møde med skærsilden og afgørelsen på Dommens dag, hvor mennesket blev dømt til et evigt ophold i Paradis eller Helvede. Sognepræsten tog sig af alle stadier på livets vej. Han var derfor en meget central og agtet person i landsbyens liv, men ikke mere ophøjet, end at bønderne kunne tale med ham som ligeværdige mennesker. Han var trods alt en af deres egne.

Messe er gudstjeneste

Enhver havde pligt til at deltage i messen på alle helligdage. Det betød, at kir-

kerne oftest var fyldt til sidste plads.

Når man trådte ind i kirken, dyppede man først fingeren i karet med vievand og stænkede nogle dråber på sig, mens man gjorde korsets tegn. Derefter knælede man og fremsagde trosbekendelsen, Fadervor og Ave Maria, som er en særlig bøn til Jomfru Maria:

Hil dig, Maria, fuld af nåde!

Herren er med dig!

Velsignet er du blandt kvinder og velsignet dit livs frugt, Jesus!

Hellige Maria, Guds moder,

bed for os syndere nu og i vor dødstime.

Amen!

Derefter lyttede man til præstens ord. På nær under prædikenen talte han la-

Døden var virkelig nærværende i middelalderen, som også var krigens, pestens og hungersnødens tid. Her griber knokkelmanden (døden) med makaber fryd fat i en biskop og adelsmand.

tin, men selv om folk ikke kunne forstå de enkelte ord, vidste de alligevel godt, hvad han talte om.

Messens store højdepunkt indtraf, når præsten udtalte indstiftelsesordene over brødet og vinen, som skulle bruges til nadveren. Når præsten havde udtalt ordene, var brødet og vinen ifølge den katolske tro virkelig blevet forvandlet til Jesu Kristi legeme og blod. Alle kunne modtage nadveren og på den måde få del i Guds nåde.

Efter messen forlod folk kirken med fornyede kræfter til at tage kampen op mod Djævelen – og til at klare den kommende uge med al dens slid.

Sjælemesse

Der var især blandt samfundets bedrestillede borgere en følelse af, at det ikke var nok at gå til messe, mens man var i live. Livet var jo kun en kort stund i forhold til det evige liv, der ventede efter døden. Det gjaldt om at sikre, at man selv i døden havde så godt et forhold til Gud som muligt. Derfor betalte disse mennesker store beløb eller testamenterede deres ejendom til kirken, så dens præster fremover kunne læse særlige bønner for dem, når de var døde. Det skete oftest på deres døbs- og dødsdage. Det blev kaldt sjælemesse, og det var en slags mindegudstjeneste for de afdøde. Ved de store kirker var sjælmesseme så udbredte i middelalderen, at der var præster, der ikke bestilte andet end at holde sjælmesse.

Den ensomme mand – eller?

Kravet om »cølibat« – sognepræstens kyskhed – var ofte et stridsspørgsmål i den danske kirke. At præsten levede

ugift var snarere undtagelsen end reglen! Kravet om kyskhed var begrundet i, at den, der skulle forrette gudstjenesten og berøre nadverelementerne brød og vin – Jesu legeme og blod – måtte være helt ren og ubesmittet af kvinder. Hertil kom det praktiske synspunkt, at hvis præsten var gift og havde arvinger, så ville han måske gå mere op i at sikre dem en god arv frem for at sikre kirken fromme sjæle og mest mulig vækst.

Kong Niels (1104-34) rettede henvendelse til paven for at få hans accept af, at danske præster måtte gifte sig. Men paven afslog! Det er lidt sjovt, at det netop var de sjællandske bønder, som støttede pavens afslag. De forlangte, at de gifte præster skulle sende deres koner bort. Hvis de ikke ville det, skulle de forfølges og dræbes – og nogle blev dræbt!

Danske præster blev dog ved med at gifte sig. Nogle skjulte deres modvilje mod kyskhedskravet ved at tage sig en husholderske eller en »munkedeje«, som gejstlige samleversker blev kaldt. Der er jævnt hen omtale af præstesøner, der skal have dispensation, når de skulle ordineres til præstegerningen! De fik som regel dispensation, da de simpelthen arvede deres biologiske fars præstekald.

Kilder:

Liebgott, Niels-Knud: Danmark i middelalderen. Sesam, 1998.
 Nygaard, Jens Jørgen: Da Danmark var katolsk. Forum, 1986.
 Nygaard, Jens Jørgen: Det begyndte med en trækirke. Forum, 1988.
 Nygaard, Jens Jørgen: Ledejre Kirke – en stormands kapel. Pædagogisk Central, Ledejre-Smørum, 1997.

Middelalderkirkerne og deres skytshelgen

SVEND JØRGEN JENSEN

De ældste bygninger i kommunen er de to middelalderkirker i Ballerup og Måløv. Begge kirker var i den katolske tid indviet til den samme skytshelgen, Sankt Jakob. I Måløv kaldte man ham imidlertid Ib, hvilket er den nordiske form af navnet.

Måløv Kirke

Måløv Kirkes romanske kor og skib er opført i 1100-tallets begyndelse af kløvede kampesten. Omkring år 1500 blev der tilføjet et sengotisk våbenhus og tårn bygget af teglsten (munkesten). Nogenlunde samtidig blev der bygget

Måløv Kirke. Foto: Ole Schröder.

Den søndre sidealterniche i Måløv Kirke med kalkmaleri af bispehelgen. Foto: Ole Schröder.

to simple krydshvælv ind i skibet. Kirkens kor har aldrig været overhvælvet, hvilket er usædvanligt for en sjællandsk kirke.

I koret har der oprindeligt været tre små, højsiddende vinduer, ét i hver væg. Kirkens skib har ved opførelsen haft to, ligeledes små og højsiddende vinduer i hver langvæg. Man er oprindeligt kommet ind i kirken gennem en mandsdør mod syd og en kvindedør mod nord.

Allerede i middelalderen er norddøren blevet muret til.

På hver side af åbningen ind til koret har der i den romanske periode stået et sidealter. Under restaureringen af kirken har man fundet rester af fundamentet til sidealteret i sydsiden. Alteret på nordsiden var indviet til jomfru Maria, da dette var kvindesiden i kirken, mens mandssiden mod syd havde et alter for en mandlig helgen.

Over de to sidealtre var der i muren indfældet en niche. I den nordre sidealterniche er der malet et billede af Jomfru Maria med Jesusbarnet på armen (se Hans Pedersens artikel i dette nummer af Byhornet), mens motivet i den søndre sidealterniche viser en bispehelgen. Han bærer ikke bispehue, men holder i sin højre hånd en bispestav. Han er fremstillet som ærkebiskop, idet han bærer pallium – et lyst bånd, der ligger hen over hans skuldre og hænger ned foran.

I forbindelse med bygningen af skibets hvælvinger blev sidealternicjerne muret til. De to alterbilleder har derfor aldrig været overkalket. I 1922 blev tilmuringerne foran nicjerne fjernet, hvorved de første spor af romanske kalkmalerier kom for dagen. Den søndre niche blev dog atter muret til.

Under arbejdet med installering af et nyt varmeanlæg i 1937 styrtede en del af skibets hvælv ned, og ved den gennemgribende restaurering i årene 1938–39 fjernedes de to hvælv i skibet, som i stedet fik sit nuværende flade loft. Den søndre sidealterniche blev genåbnet, og korbuken blev ombygget. Desuden blev kirkens kalkmalerier afdækket, og de fleste af dem restaureret.

Det meste af den sengotiske udsmykning, der var udført af Isefjordsværkstedet i årene 1460-80, blev hugget bort ved frilæggelsen af de romanske billeder, der var malet af Jørlundeværkstedet i perioden 1150-75.

Ballerup Kirke

Ballerup Kirke består af et romansk kor og skib, som siden er blevet suppleret med et sengotisk vesttårn. Tårnet, der har samme bredde som skibet, er opført omkring 1525. I forbindelse med en gennemgribende istandsættelse i 1885-86 tilføjede arkitekt J.D. Herholdt på nordsiden et våbenhus, et sideskib og et sakristi.

De romanske partier er opført af groft tilhuggede granitkvadre, mens tårnet er

bygget af rå, kløvede kampesten og teglsten og prydet med kamtakker og blændingsdekorationer, som siden er blevet efterlignet i sideskibet og det lille sakristi.

Omkring 1400 blev korets og skibets bjælkelofter erstattet med krydshvæl, et i koret og to i skibet. Ved tilbygningen af det nordre sideskib blev der i den gamle del af kirken afdækket kalkmalerier fra to forskellige perioder. De ældste senromanske er dateret til ca. 1250, mens de yngste er udført af Kongstedværkstedet, der arbejdede på Sjælland i årene 1425-50.

Sankt Jakob

De to middelalderkirker havde som nævnt samme skytshelgen. Jakob var

Ballerup Kirke. Foto: Ole Schrøder.

en af Jesu apostle, og han optræder adskillige steder i Det Nye Testamente. Han var søn af Zebedæus og bror til apostlen Johannes. Han og Jakob blev sammen kaldet af Jesus til at forlade fiskeriet og følge Jesus. Jakob var til stede på de afgørende tidspunkter af Jesu liv, og Jakob, Peter og Johannes var de tre apostle, der hele tiden var tættest på Jesus. Jakob var sammen med Peter og Johannes, da de overværede Jesu forklarelse på berget. De var også med i Gethsemane have, da Jesus bad om at blive fritaget for sin lidelsens kalk. Endelig deltog Jakob også i nadveren og i alle apostelforsamlinger.

Da Jesus døde, rejste de tre apostle ud i verden for at forkynde den kristne tro. Ifølge Apostlenes Gerninger var Jakob den første apostel, der led martyrdøden, idet han blev henrettet ved sværdet af kong Herodes under påskehøjtidelighederne i Jerusalem. Det skete år 44 e.Kr. Men nærmere forklarer Det Ny Testamente ikke omstændighederne omkring Jakobs liv efter Jesu død. Her må man gå til hans legende. Den fortæller, at han skal have virket som apostel i Judæa og Syrien, hvor han bl.a. på mirakuløs vis omvendte en hedensk troldmand.

Under den arabiske besættelse af Spanien 711–1492 opstod behovet for at finde en samlende faktor, som kunne styrke kristendommen, og i løbet af 800-tallet opstod derfor en anden legende omkring Jakob, der går på, at han efter Jesu død levede og missionerede i Spanien.

Dronning Lupa

Efter at Jakob var blevet halshugget,

*Omrisset af Ballerup Kirkes mandsdørses stadig på kirkens sydside.
Foto: Ole Schrøder.*

fjernede hans disciple ved nattetide i al hemmelighed hans lig og lagde det om bord i et skib. De gik selv om bord, men faldt i søvn og kunne derfor ikke styre skibet. En engel førte dem imidlertid tværs gennem Middelhavet, ud gennem Gibraltarstrædet og op langs med Atlanterhavskysten til Galicien, hvor de landede i dronning Lupas rige.

Disciplene anmodede dronningen om en værdig begravelsesplads til Sankt Jakobs lig, men dronningen planlagde flere lumskede anslag mod apostlen og hans disciple. Det sidste af dronning Lupas påfund var at sende disciplene

ud til et bjerg, hvor de skulle spænde to okser for kærren med apostlens lig. Dronningen regnede med, at okserne, der i virkeligheden var vilde tyre, ville skaffe hende af med både liget og de besværlige disciple.

Legenden fortæller videre, at disciplene ude på bjerget blev mødt af en ildspyende drage, som de overvandt med korsets tegn. Også tyrene mødte de med korsets tegn, hvorefter de vilde dyr som føjelige okser lod sig spænde for kærren og af sig selv trak den og Jakobs lig tilbage til dronningens slot. Dronning Lupa lod sig omvende, og slottet blev Sankt Jakobs kirke.

Sarkofagen i vildnisset

Herefter må man have glemt, hvor Sankt Jakob var begravet, for en krønike fortæller om, hvordan graven blev

Sankt Jakob. Fra den højtytske *Legenda Aurea*, trykt i Augsburg 1486.

fundet. I kong Alfonsos regeringstid opdagede en eneboer, der var berømt for sin fromhed, en stor stjerne, der stod lavt over en skovbevokset bakke tæt ved floden Sar. Han fortalte de andre eneboere og færehyrderne om synet, og de så også den store stjerne og de mange mindre stjerner, som lyste inde mellem højdedragets træer og buske. Da de kom nærmere, hørte de en fjern musik, der lød som et kor af engle.

Da biskoppen hørte deres beretning, erkendte han straks Guds hånd og opfordrede til tre dages faste og bøn, hvorefter han anførte af eneboerne og hyrderne begav sig af sted til bakken. Her lod han rydde en vej gennem vildnisset, indtil de nåede en helligdom med et alter. Ved alterets fod stod en marmorsarkofag stod. Af en pergamentlap, der lå på sarkofagen, fremgik det, at det var Sankt Jakobs grav, man havde fundet.

Kong Alfonso var ikke i tvivl om dette funds enestående betydning. Han mente, at tilstedeværelsen af apostlens legeme i Spanien betød, at de kristne ville sejre i kampen mod de vantro, som havde besat Den Iberiske Halvø. Han ud-råbte Jakob til Spaniens skytshelgen og grundlagde en kirke på det sted, hvor graven var fundet.

Krøniken fastslår, at de mirakler, der fandt sted omkring denne kirke, fjernede den sidste rest af tvivl om, at dette virkelig skulle være Sankt Jakobs grav. Flere kirker blev bygget, et kloster grundlagt, og byen blev omgivet af stærke mure. Byen fik navn efter den døde helgen: Santiago de Compostela betyder egentlig Sankt Jakob af Compostela, og Compostela betyder sandsynligvis »Stjernemarken«.

Sankt Jakob som maurerdræber i slaget ved Clavijo. Udsnit af stik af Martin Schongauer.

Slaget ved Clavijo

Hvorledes forestillingerne om Jakob lader ham leve op til den rolle, som kong Alfonso ifølge kroniken tildelte ham, fremgår af fortællingen om slaget ved Clavijo i året 843.

Natten før den kristne hær mødte de talmæssigt overlegne saracener, viste

Sankt Jakob sig i et syn for kongen og lovede ham sin hjælp i slaget. Næste morgen viste apostlen sig, som han havde bebudet, for både kristne og vantro i en ridders prægtige skikkelse på en hvid hest, og således ansporet vandt de kristne en knusende sejr under stridsråbet »Hjælp os Gud og Sankt Jakob«.

Sankt Jakobs bog

De mange brikker er samlet i Sankt Jakobs bog, som er den store materiale-samling om helgenen. Bogens fem dele rummer foruden tekster og musik til gudstjenester, samlingen af mirakeltællinger og beretningen om, hvordan Sankt Jakobs legeme endte i Galicien, også en kronike om Karl den Store og Roland samt en rejsefører for pilgrimme. Her præsenteres det stof, som kunne motivere og tilskynde pilgrimme fra hele Europa til at begive sig på vej til Santiago de Compostela.

Pilgrimsrejsen

Pilgrimmene begyndte tidligt at strømme til Santiago, både korsfarerne og de mere fredelige valfartende. Næst efter Jerusalem og Rom blev Santiago den kristne verdens vigtigste valfartsmål. Man kunne blive pilgrim af mange årsager. Det kunne være et fromt, selvvalgt ønske om at opnå sjælfrelse ved at opsøge f.eks Sankt Jakobs grav og bede denne hellige mand om forbøn hos Gud. Jakob beskyttede mod alle farer på sjæl og legeme – ligesom den hellige Kristoffer var han de rejsendes beskytter.

En pilgrimsfærd kunne også være en afsoning af straf, enten for en synd begået i forhold til kirken og derfor pålagt som bod af skriftefaderen eller de kirkelige instanser. Eller det kunne være en verdslig magt, som f.eks. i stedet for dødsstraf mildnede dommen til en lang pilgrimsfærd.

Endelig kunne en pilgrimsrejse være en form for udlandstur for eventyrere eller for folk i politisk eller diplomatisk ærinde. – Eller for svindlere, som leve-

Den professionelle pilgrim Jonas afbildet på en nu forsvunden gravsten i Soro Kirke. Tegning af Søren Abildgaard, 1756. Nationalmuseet.

de af at narre pengene fra de medrejsende pilgrimme.

Inden man tog af sted på den farefulde færd, gjorde man testamente og ordnede forholdene for familien og eventuelle børn. Det var ikke altid, at disse var glade for, at en forsørger begav sig på pilgrimsvejen.

Folk fra alle samfundslag blev pilgrimme. Men det skete, at velstående folk betalte andre for at gennemføre en pil-

grimrejse i deres sted. Nogle rejste til hest, andre til fods, ja nogle med nøgne fødder, som en særlig bodshandling.

Pilgrimme var lette at kende i deres rejseantæk. De havde vandrestav i hånden, rejsetasken om skulderen eller i bæltet, kappe og bredskygget hat. Om halsen hang måske et kors som amulet. Deres pilgrimstegn, som de købte på valfartsstederne, sad syet på tasken, hatteskyggen eller tøjet.

Oftest rejste man i grupper med en rejseleder, måske en gejstlig person, som kendte vejen og derfor kunne hjælpe flokken frelst igennem de farlige, tætte skove eller moseområder. For slet ikke at tale om de egne, hvor befolkningen havde røveri af pilgrimmenes værdier og mord på dem, nærmest som hove-derhverv.

Efterhånden udbyggedes vejnettet i Spanien, således at vejene i sumpede eller bjergrige egne blev passable. Der byggedes også nye broer. Alt dette skete i forbindelse med det store opsving i pilgrimsstrømmen i 1100-tallets første halvdel.

Der opførtes også hospitser, gæstehuse, hvor de trætte pilgrimme kunne gøre ophold om natten. De rige pilgrimme kunne selvfølgelig skaffe sig »hotel«, mens de fattige indlogeredes i klostre eller herberger. Disse herberger var lukkede om dagen, om aftenen stod pilgrimmene i kø foran døren.

De blev modtaget med formaninger om ikke at bande, slås eller spille terning. Hvis det skete, blev de sat udenfor. Nogle steder kunne pilgrimmene få et beskedent måltid mad, andre steder måtte de selv lave deres mad. Man læste bønner både før og efter måltidet.

Kvinderne og mændene sov på hver deres sovesale. Alle skulle klæde sig af til skjorten, så tog vagten tøjet, og det blev først udleveret næste morgen, når alle blev vækket otte timer senere. Gæsterne gjorde selv i stand efter sig. Når hver enkelt havde forsikret, at de havde deres ejendele, og at intet var stjålet, så først blev porten låst op, og rejsen kunne fortsætte.

Men for at få del i disse sociale foranstaltninger, måtte man kunne påvise, at man var »rigtig« pilgrim. Sognepræsten hjemme udstedte inden afrejsen en slags pilgrimspas, som man måtte fremvise i mange situationer.

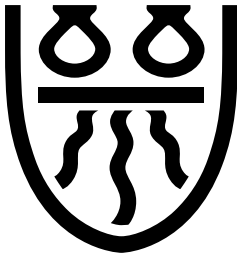
Rejsens mål

De lykkelige, som overstod alle strabadserne og nåede frem til Santiago på Spaniens nordkyst, besøgte straks den store kirke for at knæle ved Sankt Jakobs grav. Kirken var åben hele døgnet for andagtssøgende, ingen måtte komme forgæves. Alt var nu muligt – mirakler, helbredelser og syndsforladelse. Efter det første besøg i kirken gik pilgrimmene ud på pladsen foran og drak af den imponerende brønd, hvorfra det friske vand strømmede. Kirketorvet hed »Paradisus«. »Her kan pilgrimmene købe de muslingeskaller, som er den hellige Jakobs særlige tegn; man kan også købe vanddunke af læder, sandaler, skindtasker, pung, remme, bælt, lægeurter, krydderier og mange andre ting.« Således står der i Pilgrimsvejviseren fra 1130, som også beskriver hele rejseruten fra Sydfrankrig, samt selve det hellige sted og den store kirkes skatte.

Ibskallen

Også danske i meget stort tal har vandret til Galicien. Sikre beviser herpå har man i de store muslingeskaller – Ibskallen – der var den rejsesouvenir, de valfartende bragte med sig hjem og af og til fik med sig i graven. Muslingeskallen kunne som nævnt købes i de mange boder omkring domkirken i Santiago. Når der var boret et par huller i skallen, kunne den syes fast på hatteskyggen, tasken eller kappen, og var således det synlige tegn på, at pilgrimmene havde nået deres mål.

Mange pilgrimme blev begravet i deres pilgrimsdragt med muslingeskallen på brystet, når de døde. De fleste af de i dag ca. 40 kendte pilgrimsmuslinger i Danmark er fundet i grave. For middelaldermennesket var livet i sig selv en pilgrimsfærd mod det evige liv. Hvad kunne være bedre end at blive begravet med beviset for den fromme vandring – Ibskallen – på sig?

Ballerups byvåben

Ballerups byvåben

Det er to af disse Ibskaller, der har fundet vej til Ballerup Kommunes byvåben. I forbindelse med opførelsen af Ballerups første rådhus i 1935, fik kommunen et byvåben. Det var arkivaren og heraldikeren Poul Bredo Grandjean, der fik ideen til byvåbnet. De to skaller på den øverste del af våbnet symboliserer de to middelalderkirker i kommunen: Sankt Jakobs kirke i Ballerup og Sankt Ibs kirke i Måløv. Den nederste del repræsenterer vandet, der flød fra Sankt Ibs kilde i Måløv (se Jørgen O. Bjerregaards artikel om helligkilden i dette nummer af Byhornet).

Billedlige fremstillinger

Det er ikke så mærkeligt, at Sankt Jakob er blevet pilgrimmenes og de vejfarendes beskytter. I dansk kirkekunst afbildes han da også som pilgrim – så at sige på vej til sin egen grav – og det er sådan, man kan se ham på et kalkmaleri i Ballerup Kirke. Billedet, der er malet i skibets østlige hvælvs østskæppe, altså på den fine, aksiale plads lige over korbuen, viser Jakob som en gammel skægget mand med en stor hat med opslået skygge. På hattepulden sidder en musling, som ejendommeligt nok er fastsyet, så strålerne vender opad. I de fleste afbildninger af Sankt Jakob vender strålerne i muslingeskallen nedad. Apostlen har en stor, folderig kappe på, i højre hånd holder han en vældig vandringsstav og i venstre en bog.

Foran knæler en mindre mand i lang dragt med nedslået hætte. Da han har tonsur, er det formentlig en munk. Han siger – på sit skriftbånd på latin: »Bed for os Sankt Jakob, Herrens apostel.«

Sankt Jakob. Kalkmaleri i Ballerup Kirke.

Og Jakob svarer: »Bed med troskab, jeg vil altid hjælpe.« Måske er det en kommende pilgrim til Santiago, som inden rejsen har ladet kirken udsmykke med dette billede af en forhåbningsfuld dialog? Munken har nøgne fødder, som til en bodsvandring. Scenen i Ballerup er helt usædvanlig, dels fordi stifteren ikke er en højstående gejstlig, dels fordi den anrøbte helgen svarer.

Louise Lillie argumenterer i sin artikel om kalkmalerierne i Ballerup Kirke i Byhornet 1990:2 for, at det skulle være Roskilde domkapitels dekan, Jep Olufsen, der skulle have ladet kirken udsmykke. Jep er en fordanskning af navnet Jakob.

En anden fornem fremstilling kan ses i Johanneskirken i Flensborg, mens kalkmalerierne i Højby Kirke viser scener fra Sankt Jakobs legende. En af de

kendteste træskulpturer af Sankt Jakob stammer fra Boeslundealtertavlens sidefløj. Den befinder sig i dag på Nationalmuseet.

Normalt vises den voksne Jakob, men på et udskåret altertavlefelt fra den nedlagte Rodsted Kirke i Himmerland kan man se Jakob som dreng. For at man kan kende ham, er han iført sit sædvanlige pilgrimsudstyr, men på drengewis bruger han sin vandrestav til kæphest.

Sankt Jakobs år

Mange pilgrimme besøger stadig hvert år Santiago de Compostela. I 1999 vil der komme særlig mange, fordi det i år er Sankt Jakobs år. Det er Sankt Jakobs år de år, Sankt Jakobs dag den 25. juli falder på en søndag.

Sidste gang, det var Sankt Jakobs år, var i 1993. I et tidligere kloster i byen

var der arrangeret en stor særudstilling om Sankt Jakob og pilgrimsvejen til hans grav. De spanske udstillingsarrangører ønskede at vise det sjældne billede af den lille Jakob, og Nationalmuseet havde derfor udlånt relieffet – foruden en lille rosenkrans af sorte sten med Jakobsfigurer – til udstillingen.

Spanierne valgte endda at lave små emaljebilleder af Jakob som et børnebadje til udstillingen.

Litteratur

Danmarks Kirker. Københavns Amt, 1. bind. Nationalmuseet, 1944.
J.S. Hjort Eriksen: Ballerup kirke. Udgivet af Ballerup sogns menighedsråd, 1978.
Henning Dehn-Nielsen: Kirker og klostre i Danmark. Sesam, 1995. (Omtale af Ballerup Kirke side 74 og Måløv Kirke side 100).
Louise Lillie: Ballerup kirkes kalkmalerier – en bøn i billeder, i: Byhornet, Ballerup Historiske Forening, 19. årgang, nr. 2, maj 1990, side 36–53.
Danske Kalkmalerier 1–7. Redaktion: Christian Ejlers. Nationalmuseet 1985–1992.
Byhornet. Ballerup Historiske Forening, 22. årgang, nr. 3, september 1993. (Temanummer om Sankt Jakob).
Niels-Knud Liebgott: Hellige mænd og kvinder. Wormianum, 1982. (Heri kan man bl.a. læse om de helgener, der er afbildet på kalkmalerierne i Ballerup Kirke f.eks. Sankt Jakob, Sankt Georg og ærkeenglen Mikael – sidstnævnte er både gengivet som dragedræber og sjælevejer).
Donald Attwater: Helgen-Leksikon. Katoletsk Forlag, 1989.
Tue og Bodil Gad: Rejsen til Jakobsland. C.A. Reitzel, 1991.
Eva Louise Lillie: Måløv Kirke. Kirkeskrivelse udgivet af Måløv sogns menighedsråd, 1993.

Mariabilledet i Måløv Kirke og dets forbilleder

HANS PEDERSEN

Det var i september måned forrige år 75 år siden, billedet af Maria med Jesusbarnet i Måløv Kirkes nordre sidealterniche blev fundet, og i september i indeværende år 70 år siden, det var afdækket, restaureret og klar til at blive præsenteret for menigheden. Billedet er ét blandt flere romanske kalkmalerier, malet i forbindelse med opførelsen af kirken i midten af 1100-tallet. Hvem, der har malet det, ved ingen, men det tilskrives Jørlundeværkstedet, der formentlig var etableret af Hvideslægten, hvoraf en gren har haft store jordbesiddelser i Nordsjælland, bl.a. i Knardrup og Måløv.

Kunstværket i kirken er vor kommunes fornemste og ældste. Det blev fundet en septemberdag i 1922, sikkert ikke helt tilfældigt, da det ser ud til, at kirkens daværende præst, pastor Carl Tølbøl, og kirkeværgen, førstelærer Anders Munk, har anet, at der på væggen under en salmenummertavle på nordsiden af korbuen skjulte sig noget spændende. I hvert fald bad de en medarbejder fra Nationalmuseet, som den pågældende dag befandt sig i kirken samtidig med dem, om at hugge noget kalkpuds af væggen bag nummertavlen. Under ar-

bejdet fremkom en murfuge, som, da den blev fulgt, viste et forløb, der tilkendegav, at man havde fundet en til-muret niche. Meget hurtigt blev tilmu-ringens fjernet og nichen tømt for et indhold af størknet mørtel og murbrokker. Herved kom farver og figurer frem på nichens bund. Man havde fundet et kalkmaleri, som ud over, at det overho-vedet var der, var interessant på grund af dets sknelige motiv.

En foreløbig afrensning viste en afbil-dning af en kvinde med et barn på armen. Figurenes klædedragt og deres gyldne glories, barnets en korsglorie, godtgjor-de, at det var jomfru Maria med Jesus-barnet, maleren på kirkestifterens bud havde portrætteret i en »lille« dansk landsbykirke for snart 850 år siden. Be-tegnelsen lille må tages med et gran salt, idet kirkebygningen vurderes at have været af anseelig størrelse i forhold til den omgivende landsbybebyggelse – og monumental.

Det var nærliggende, at der kunne fin-des en tilsvarende niche på den modsat-te side af triumfbuen. En undersøgelse gav positivt resultat. Her viste kalkma-leriet i den fundne niche sig at være en figur i bispeskrud. Desværre var dette maleri i en ringe bevaringsstilstand.

Det indre af Måløv Kirke. Foto: Ole Schrøder.

De fundne malerier havde aldrig været overkalket. Derudover var det først fundne så velbevaret, at alle implicerede, menighedsrådet, overordnede kirkelige myndigheder, kirkeministeriet og Nationalmuseet, var enige om, at det skulle istandsættes. Men en istandsættelse, således, at maleriet kunne komme til at virke ved sin fulde skønhed var ikke så ligetil, nærmest besværlig. Kirken havde endnu i 1922 indbyggede hvælvinger, og det var så uheldigt, at en af de piller, der bar skibets østlige hvælv, delvis dækkede sidealtermischen.

Arkitekterne fandt efterhånden en løsning på de bygningsmæssige problemer. Ombygningsarbejdet blev udført i 1928-29, hvorefter menigheden i Måløv og besøgende turister kunne glæde sig over at have et meget smukt madon-

nabillede for øje, når de opholdt sig i kirken. Museumsfolk og andre fagfolk fik i Måløvmadonnaen et sjældent og yderst værdifuldt studie- og forskningsobjekt til rådighed i deres arbejde med at finde rødderne til den kulturelle udvikling i Danmark i kristendommens første århundreder og stederne, hvorfra inspirationerne kom.

Maria er vist i halvfigur, bærende sønnen på venstre arm. Hendes dragt giver indtryk af fornem pragt. Den har bestået af en overkjortel med vide ærmer og rødbrun farve. Det øverste af kjortelen er trukket op over og omkring hovedet og danner på den måde et hovedklæde, der falder ned over panden i lette bølgende folder. Vor Frue har båret en lys underkjortel med stramtsiddende ærmer.

Barnet er iført en hvid folderig dragt, græsk, som den blev båret af antikkens filosoffer. Dragtens folder er skygget med blå. Glorierne og dragternes border er modelleret op i relief og belagt med guld. Ansigtfarverne er lagt på i okker. De enkelte træk ses tydeligt markerede. Man lægger mærke til Marias store øjne og stirrende blik.

Barnets ansigt, der udtrykker autoritet,

Maria med Jesusbarnet. Kalkmaleri i den nordre sidealterniche i Måløv Kirke. Foto: Ole Schrøder.

er opadvendt. Blikket fanger moderens, hvis hoved er let bøjet og drejet mod hans. Med sin højre hånd viser Maria i barnets retning, viser vejen til Sønnen, som er kommet for at frelse mennesket. Han har en bogrulle i venstre hånd, medens højre er løftet i en velsignende gestus.

Motivets indramning består i underkanten af en græsk frise og i nichens yderkant af en rundt løbende bort komponeret af geometriske figurer, under motivet er malet et draperi i punktvis op-hængning.

Maleriet er præget af dets næsten årtusindlange alder og af dets tilstedeværelse i århundreder i en tilmuret niche, fyldt med mørtelknolde og murbrokker. Alderens præg har konservatorerne ladet kunstværket beholde. Det er ikke friskt op med farver, så det gamle er kommet til at se nyt ud. Ved sidste istandsættelse af kalkmalerierne i kirken i begyndelsen af firserne blev nogle materialer fra tidligere bevaringsarbejder fjernet. Restaureringen indskrænkede sig til sikringsforanstaltninger, nogle udbedringer og retoucheringer af det oprindeligt bevarede.

Da motivet var nyt har det stået prægtigt i en velklang af farver overvejende røde og brunrøde jordfarver og rent guld på baggrund af en ædel og kostbar blå. Alt guld har funklet i tilbagekastninger af skinnen fra kirkerummets blafrende levende lys.

Måløvmadonnaens byzantinske herkomst manifesterer sig foruden i skønhed og stil i madonnatypen især. Kirkestifteren har sandsynligvis under vejledning af sin gejstlige rådgiver valgt en af de mest højagtede og ærede Guds-

Segl med vejvisende Madonna, ca. 10. årh. Illustration fra Jean Ebersolt: *Sanctuaires de Byzance (Helligdomme fra Byzans)*.

moder-typer i den byzantinske verden til sit alter i sidealternichen. Vejviseren eller vejviserinden er en betegnelse, figurgruppen har fået på grund af Marias holdning og visende højrehåndsgestus. Typens urbillede skal i henhold til byzantinsk tradition være en ikon, malet af evangelisten Lukas. Den blev omkring år 440 bragt fra Jerusalem til Konstantinopel af en byzantinsk kejserinde, som på dette tidspunkt levede i den hellige by, optaget af religiøse syssler. Ikonen fik sin plads i Vejviserkirken i Konstantinopel, hvor de byzantinske kejsere i andagt søgte Marias forbøn for sejrige udfald af deres kampanjer mod rigets fjender.

Den legendariske ikon ophørte at eksistere efter tyrkernes erobring af Konstantinopel i 1453, men den fik mange efterkommere. De tidligste kan i stort tal være ødelagt i en billedstrid i Byzans i 8. og 9. århundrede og dette være grunden til, at ikoner fra før år 700 ikke

myldrer frem, hvis man søger efter dem.

Den ældste fremstilling af vejvisertypen, jeg kender, er en bogminiature, der findes i et syrisk håndskrift, Rabula Evangeliet fra år 586. Håndskriftet findes i Lorenzo Medici Biblioteket i Firenze. Vi er så heldige at have det i faksimile med de prægtige farvelagte miniaturer på Det Kongelige Bibliotek i København. Det findes i et engelsksproget pragtværk med kommentarer af Carlo Cecchelli, Guisepppe Furlani og Mario Salmi, udgivet 1959. I Rabula-versionen er gruppen malet i helfigur.

En 1100-tals vejvisertype i helfigur kan opleves i domkirken i Torcello ved Venezia, hvor den findes som apsismosaik i helfigur.

Madonnamotivet i Måløv Kirke kan være malet efter en ikon eller bogminiature, som kunstneren har bragt med sig til Danmark.

Billedet i Måløv Kirke står i sin art mål med jævnaldrende ikoner udført på byzantinsk område. Det er ikoner, der fortrinsvis findes i samlinger i den tidligere byzantinske verden. Navnkundig er Chilandermuseet i klostetsamfundet på Athosbjerg i Grækenland og Sct. Katharinaklostret ved Sinaibjerget på ægyptisk område.

Vejvisermotivet pryder et stort antal gamle byzantinske segl, som blev anvendt af den ortodokse kirkes højeste dignitarere og gejstlige embedsholdere af lavere grader. De fornemste af seglene er gjort i ædelt metal, de mindst fornemme i bly.

Blandt kunstkattene i den gamle franske kejserby Achens domkirke, findes blandt flere byzantinske elfebens-

arbejder fra det 10.-12. århundrede et madonnarelief fra det 10. århundrede, som ifølge den tyske forfatter Stefan Beissels beskrivelse er kopieret efter det gamle vejviserforbillede i Konstantinopel.

De omtalte gamle kunstværkers spredning på sydeuropæiske lokaliteter og byzantinsk inspireret bygningskulturs tilstedeværelse i det sydlige Europas daværende kulturelle centre ikke mindst i Achen sandsynliggør kulturpåvirkningernes udgangspositioner. Danske stormænds sønner bragte utvivlsomt både kunstnere og inspirationer med hjem fra deres uddannelsessteder i det sydlige Europa. Velorienterede danske gejstlige har selvsagt også været aktive i kulturimporten fra det sydlige udland.

De romanske kalkmalerier i de gamle danske kirker forsvandt, da der i gotisk tid blev indbygget hvælvinger i de oprindelige romanske kirkebygninger. Malerierne skjultes af hvælvingerne og overkalkninger, der fik påmalet nye malerier i gotisk stil.

Men også de gotiske malerier forsvandt. Man kan gætte på, at usynliggørelsen skyldtes reformationen i 1536 eller den senere strenge pietistiske periode; et kvalificeret gæt er nok, at det var vedligeholdelsesproblemer, der gjorde udslaget. Tilsodning fra osende levende lys og rygende kakkelovne, fugt og temperatursvingninger har gjort vedligeholdelsesarbejdet så vanskeligt og kostbart, at vore forfædre har dyppet hvidtekosten og kalket det hele over. Man puttede i realiteten malerierne i mølpose til bedre tider – og de kom.

Siden midten af forrige århundrede er der fundet kalkmalerier i hundredvis i det nuværende Danmarks ca. 1700 bevarede middelalderkirker. De fleste af de fundne er afdækkede og istandsat og udgør nu en så fornem ikke flytbar samling af dansk middelalderkunst, at enhver, der rejser ud i verden med bud om Danmarks identitet, burde have informationer om samlingen med i bagagen.

Sankt Ibs kilde i Måløv

JØRGEN O. BJERREGAARD

Der er skrevet og sagt meget om Sankt Ibskilden i Måløv. Der er således ingen tvivl om, at den har eksisteret, selv om den aldrig er blevet lokaliseret.

I 1758 blev Ballerup-præsten, Peder Johannes Dorscheus, bedt om at skrive en indberetning til brug for Hofmans Fundationer. I indberetningen skrev Dorscheus bl.a., at der i Måløv lå en kilde, som blev kaldt Sankt Ibs kilde »og for-dum holdt hellig og besøgt af mange syge mennesker.«

Drønkelse af helligkilder kan føres helt tilbage til oldtiden og har således intet med kristendommen eller kirken at gøre. Flere stednavne er direkte afledt af sådanne vigtige kilder: Roskilde (Roars Kilde), Tisvilde (guden Tirs væld = kilde) osv. Mange kirker blev bygget ved sådanne hedenske helligdomme. Sandsynligvis er Måløv Kirke netop bygget ved et sådant hedensk kultsted.

Under den katolske periode tog dyrkelsen af helligkilder til, og mange af dem fik navne efter helgener. Således også Sankt Ibskilde i Måløv, opkaldt efter Sankt Ib (alias Sankt Jakob).

Ved reformationen i 1536 blev dyrkelsen af helligkilder forbudt. Alligevel

blev folk ved med at valfarte til kilderne, som man mente havde helbredende virkning på forskellige sygdomme, når man drak af vandet eller vaskede sig i det eller gned sig med det. Ikke mindst skulle denne virkning være særlig stærk sankthansaften. Det mentes også, at kilderne havde større kraft, når man besøgte kilden den dag (aften) der havde helgenens navn. Ved sådanne lejligheder blev der ofret mønter, klude m.m.

Ved flere helligkilder har man fundet keramik fra middelalderen. Når de syge drak af kilden, skulle det nemlig ske med nyt lertøj, som derefter blev slået i stykker, så sygdommen ikke kunne overføres til andre.

Forestillingen om disse kilders undergørende kræfter var gammel og indgroet, og derfor svarer på udtrykke. Og hvad skulle man da ellers gøre, når andre af datidens helbredelsesmuligheder var udtømte? Selv i dag er der folk, som søger helbredelse ved kilderne.

Der er forskellige opfattelser af, hvor Sankt Ibskilden i Måløv har ligget. En siger, at den har ligget midt i byen. En anden, at den har ligget på en bakke ved kirken. Begge kan have ret, idet vejen gennem byen tidligere gik mere nordlig og tættere på kirken.

Harald Rymose nævner i Ballerup Historiske Forenings årshefte fra 1965 (Undersøgelser nedenfor Måløv Kirke), at man ved kloakering nær våbenhuset stødte på en oval fordybning i 1 1/2 meters dybde, hvorfra der flød en vandstrøm. Endvidere at man var stødt på en række trædesten, der førte fra våbenhuset til den ovale fordybning.

Hvis dette er den meget omtalte Sankt Ibskilde, så skulle den altså være udsprunget på den bakke, hvor kirken er bygget. Det passer således med de to ovennævnte opfattelser og svarer også til forholdene ved adskillige andre kirker og deres tilhørende kilder.

Desværre blev der ikke foretaget en

professionel arkæologisk undersøgelse af »kilden«, og dermed kan vi ikke være helt sikre på, at det er den omtalte helligkilde. Man må så håbe, at en fremtidig arkæologisk undersøgelse af stedet kan påvise, at det er her, Sankt Ibskilden har ligget.

Kilder:

Ballerup Historiske Forenings årshefte nr. 11, 1965.

Af Ballerup Måløvs Historie af Axel H. Pedersen. Udg. af Juristforbundets Forlag, 1973.

Siegfred Svane: Danske Helligkilder og Lægedomskilder. Finn Jakobsens Forlag, 1984.

Annonce
Løvens Kemiske Fabrik

Blev Måløv tabt i terningspil?

JØRGEN O. BJERREGAARD

I Ballerup-Måløv Avis fra 16.10.1964 skriver redaktør S. Pødenphant under overskriften »Vigso« følgende om Måløv by: »Således var den gamle stavemåde på det nuværende Veksø. Vigso var navnet på et gammelt gods eller slot, der i længst forsvundne tider har ligget ved den store sø, som i tidens løb blev forvandlet til tørvemoser, dels måske fordi landet har hævet sig en smule og dels fordi søen er groet til. Hist og her er der dukket små øer op, der ved fuglens hjælp har fået frø af træer og buske, som så er groet op, har fældet blade om efteråret ude i søen. Siv og rør er skudt op fra bunden, andemad og grøde er rådnet og sunket til bunds – og til sidst er søen forsvundet og forvandlet til tørvemose og frodige enge.

Om Vigso har en gammel skolelærer skrevet en lille bog. Den har et temmelig omstændeligt navn: »Det i Frederiksberg Amt liggende Vigso Sogns Historie«.

Bogen er udgivet i 1884 af lærer E. Carstensen, der stammer fra egnen og var lærer i Skenkelsø. Han fortæller, hvorledes Vigso har fået sit navn af den store sø, der ad Værbo å har kunnet besejles helt ind til Knardrup. Der har ligget en borg i Vigso, den er forlængst nedbrudt og man ved intet om, hvorledes den har set ud, men i hans barndom har man endnu kunnet oploje munkesten på det sted, hvor borgen formentlig har stået. Han fortæller meget romantisk, at nu går ploven hen over borgens grund, og frodig sæd vokser nu der, hvor harniskklædte høvdinge og svende med deres fruer og jomfruer færdes for 5-600 år siden. Men er borgen forsvunden har man dog endnu nogle sparsomme beretninger om enkelte af dens fordums herrer og fruer, af hvis slægt vor historie har flere mærkelige personer at opvise.

Måløv blev tabt i terningspil

Den første borgherre, som forfatteren

har fundet frem til i gamle optegnelser og dokumenter, er ridder Bo Dyhre, der omkring året 1400 efterlod Vigsø til sin datter, der var gift med væbner Erfrard Møltike (Moltke?). Denne væbner kom i strid med Roskilde bispestol om ejendomsretten til Måløv by, som han havde vundet i terningspil fra en ridder i Hørsholm. Såvidt man kan forstå var denne ridder fra Hørsholmblevet gnaven over at have tabt Måløv by til Møltike, og da han nok kunne forstå, at han ikke kunne få byen tilbage uden videre, har han – efter at have tabt byen i terningspil – stillet sig hellig an, og skænket den til Roskilde bispestol, imod at man i Roskilde domkirke skulle læse sjælemesser for ham, når han engang var gået heden.

Roskilde bispestol ville ikke anerkende, at Møltike fra Vigsø var den rette ejer af Måløv by, og da Møltike ikke ville rette sig efter bispens ordre til at give erstatning, endte det med, at Møltike blev sat i band af bispem. Så kunne han have det så godt. Møltike blev handlyst fra prædikestolen i den lille Vigsø kirke, hvilket vil sige, at han blev forment adgang til kirken og alle gudelige handlinger og alle gudelige tings nydelse. Præsten skulle hver søndag og helligdag udi sin kirke forkynde ham bandsat ved kløkkernes ringning, med tænde og siden slukte lys. Det varede da også kun et lille årstid inden væbneren måtte give sig og skriftlig erklære, at han ingen ret havde indenfor de fire markskel til Måløv by i Smorum herred.

Der foreligger ikke noget om, at han fik hævn over den lumske ridder fra Hørsholm! Men han har nok ikke kunnet

forstå, at ridderen kunne bevæbne sig til at være så lumpen for en sølle landsbys skyld, når han ærligt og redeligt havde tabt den i terningspil.«

I artiklen »Af Måløvs historie« i Balle-
rup-Måløv Avis nr. 36/1965 nævner S. Pødenphant også terningspillet:

»Skriftlige efterretninger i arkiverne findes først år 1370, da Måløv opførtes blandt Roskilde bispestols jordegods. En adelig herre, væbneren Erik Nielsøn til Høringsholm (Hørsholm?) havde nemlig på denne tid skænket Måløv by til Roskilde domkirke.

Der var vistnok noget muggent ved denne gave, i hvert fald berettes det, at væbneren havde spillet terninger om lidt bøndergods med ridder Bo Dyhre fra Wigsø slot, og der havde så Erik Nielsøn tabt Måløv til Bo Dyhre. Nu var gode råd dyre, og Erik Nielsøn skyndte sig derfor med at sende et gavebrev til Roskilde domkirke, hvori han skænkede Måløv til domkirken, imod at de læste en del messer ved et bestemt alter i domkirken, så at han kunne slippe lettere gennem skærsliden.

Ridder Bo Dyhre, og senere hans svigersøn Erfrard Moltke, kæmpede som løver for at få deres ret til Måløv respektet, men alt var forgæves. Til sidst blev ridderen og hans svigersøn fra Veksø sat i band, udelukket fra den kristne menighed og forment adgang til gudstjenesterne i Veksø og Stenløse kirker. Så måtte de to adelsmænd give sig og aflevere Måløv til domkirken i Roskilde og oven i købet betale en klækkelig erstatning i sølv. Måløv ejedes nu af domkirken lige til reformationen i 1536. Undtaget herfra var dog

præstegården (annexgården) og en gård, som tilhørte kirken. Disse to gårde hørte under Vor Frue kirke i København.

Efter reformationen kom kronen i besiddelse af hele Måløv by med undtagelse af annexgården, der blev lagt ind under præsteembedet i Ballerup.«

Lærer Carstensen fortæller

Da E. Carstensens bog fra 1884 er nævnt, må det være rigtigt at se, hvad han har skrevet om Vigsø slot. Han nævner ikke direkte, hvor han har sin kildeviden fra, men bag i bogen er bl.a. opgivet »Danske Diplomer og Breve fra det 14de, 15de og 16de Aarhundrede, udgivne af C. Molbech og N. M. Petersen«.

»Vest i Byen og syd for Bygaden ligger nogle Huse kaldet Slotshusene og forbi disse Huse gaar en Vej, Slotsvejen eller Slotsgyden, som i Fortiden maa have ført ned til »Vigsø Holm«. Denne lille Holm, som fordmum har været omflydt med Vand, har baaret en Borg kaldet – 1397 – Vicsyø, som Navnene paa de nys nævnte Huse og Slotsgyden endnu minde om og som sikkert har givet Byen sin Oprindelse. Dens Beliggenhed tyder paa, at den skriver sig fra den fjerde Oldtid, da Landets første Bebyggelse almindelig fæstede Bo ved Kysten paa smaa Holme i Indervig, hvortil smalle og lidet kjendte Indløb førte fra den mere alfare Søvej, da en sliq Beliggenhed hjalp til at værne Stedets Beboere mod Overfald af deres raa og vilde Medmennesker og de udstrakte Skoves mange vilde Dyr. Hele Terrænet syd for Ølstykke, Steenløse og Vigsø Sogne, ja helt hen til Knardrup og Sørup, Søtorp

– en Torp ved Søen – viser tydeligt, at her har været en stor Sø med mange Bugter og Holme, som ved sit smalle Indløb, fra Roskilde Fjord forbi Værebrosø, har været en Vig af denne, der har bredt sig til en stor Sø og derfor har fået navnet Vicsyø, Vigsø. Man har Sagnet, at den har været sejlbær fra Roskilde Fjord til Knardrup. Hvad Tidens Tand i mange hundrede Aar ikke havde formaet, det har det saa mægtigt fremskredne Agerbrug magtet i kort Tid, nemlig ganske at udviske de sidste Spor af Vigsø, idet man ved 1850 bortførte store Mursten og Tømmerrester derfra, som igjen nyttedes til Bygningsmaterialer i nogle Huse i Byen; dog er senere paa Borgpladsen, som er planeret, oppløjet store Mursten og andre Levninger, der iblandt et stort Jernsværd. Nu gaar Ploven hen over Borgens Grund og frodig Sæd voxer nu der, hvor harniskklædte Høvdinge og Svende med deres Fruer og Jomfruer færdedes for hundreder af Aar tilbage. Men er Borgens forsvunden, saa har man dog endnu nogle sparsomme Beretninger om enkelte af dens fordums Herrer og Fruer, af hvis Slægt vor Historie har flere mærkelige Personer at opvise.

Den første Borgherre paa Vigsø, som Meddelelsen har fundet, er Ridder Bo Dyrve, der var gift med Cecilie; men Enkemand 1391. Deres Døtre vare Margrethe, død 1391 og Christine, der bragte sin Mand, Væbner Efrard Møltke til Hegnet (en Herregaard i Børup Sogn), Vigsø i Medgift. Han havde en Strid med Roskilde Domkirkes Kapitel om Byen Maaløv, som følgende Skrivelser oplyser os om. 1397 kjendte Bispens Officialis, Nicolaus Bille, i en

Sag imellem Hr. Jonas Joonsson, beständig Vicar – en som røgter en andens Embede – ved Roskilde Kirke og Efrard Møltike (Evert Moltke) Væbner af Vicary, angaaende Landsbyen Maløve (Maaløv), hvorledes Hr. Bo Dyrve, med hvis Datter Evert var gift, havde fornærmet ham i denne hans Ejendom for 100 Mark Sølv - 1 Marks Sølv omtrent 10 Kr. – ved at oppebære Indkomsterne af den i 5 Aar, hvorimod Evert paastod, at Maløve tilhørte Ridder Dyrve med Rette; men Bille havde ved Eftersyn fundet, at den tilhørte Vicar med Rette, og denne havde fremlagt et Brev fra Kong Oluf, hvorved den tildømtes Vicariat, hvorfor Bille tildømte Vicarius den, og udsatte til en anden Tid, hvad Evert burde betale for Fornærmelser, Skade og Udgifter. At Evert Moltke har siddet Billes Dom overhørig viser følgende Ordre fra Bille til Præsten i Vigsø, om at sætte Evert Moltke i Band.

Den 6te Dec. 1397 tilskrev bemeldte Officialis Bille Præsten i Vigsø, at da Væbner Evert Moltke af Vigsø var bleven skriftligen og paa lovmæssig Maa- de paamindet om at tilbagegive til Vicar Jonas Joonsson de ham, ved hans afgangne Svigerfader Bo Dyrve, fratagne 100 Mark Sølv i Sæd, Kvæg, o.a., og han haardnakked havde foragtet det, derfor udeluktes herved efter Begjæring af Hr. Peter Clementsen – Jonas Joonsson er vel død og P. Clementsen bleven hans Eftermand – beständig Vicarius ved Roskilde Kirke, bemeldte Moltke fra Indgang i Kirken og alle gudelige Tings Nydelse, og da han bandsættes herved, saa skulde Præsten hver Søn- og Festdag udi i sin Kirke forkyn-

de ham bandsat med Klokkernes Ringning, med tændte og siden slukte Lys. Bandsættelsen, denne de Tidens saa frygtelige Straf, frygtelig fordi Folket i dets aandelige Umodenhed troede paa den, bøjede da ogsaa Moltkes Modstand i denne Sag, hvad det følgende viser.

Den 23de Novbr. 1398 tilstod Evert Moltke af Vigsø, Væbner, ingen Ret at have indenfor de fire Markskjæl til Byen Maløve i Smørnum Herred og aldrig have haft, og at afdøde Eric Nicolaussen af Hymningsholm – Hørsholm – havde skjænket den til Roskilde Kirke for deraf at stifte et Vicarie; han tilstod ogsaa, at den var bleven ham fravunden den afdøde Ridder Bo Dyrve, hans Hustru Christines Fader, og gjorde derved alle de Breve om den, som kunde lyde enten paa ham eller Hustru, til intet. Hans Broder Johan Moltke, Ridder (til Bavelse?) med flere, hang deres Segl under dette Afkaldsbrev.«
E. Carstensen nævner, at Evert Moltke tilstår, at Måløv var blevet »fravunden« Eric Nicolaussen (Erik Nielsøn) af »afdøde Ridder Bo Dyrve«. Men da han ikke nærmere gør rede for, hvilken skriftlig kilde han har benyttet, så er det altså nødvendigt at grave endnu dybere i det historiske »hængedynd«.

Hvem var Erik Nielsen?

Det var mægtige kræfter, ridder Bo Dyrve og Evert Moltke var oppe imod. Væbner Erik Nielsen (Eric Nicolaussen, Erik Nielsøn) var tæt på kongemagten. I første omgang som en af Valdemar Atterdags tro støtter. Han nævnes første gang i 1369, da han som medlem af det danske rigsråd deltog i

fredsforhandlingerne i Stralsund. Han er da omtalt som væbner Erik Nielsen til Hørningsholm. Året efter er han medunderskriver af det endelige fredsdokument og er nu rykket op som hovedsmand på Søborg.

I 1375 døde Valdemar Atterdag. Hans eneste søn, der var den sidste mandlige efterkommer af Svend Estridsøn, var død i 1363. Valdemar Atterdag havde to døtre, Ingeborg, som døde før faderen, og Margrethe, der som ganske ung blev gift med kong Haakon af Norge. Valdemar har været i tvivl om, hvordan han skulle sikre arvefølgen. Ingeborg var gift med Henrik af Mecklenborg, med hvem hun fik sønnen Albrecht. Valdemar Atterdag havde allerede i 1371 lovet Albrechts farfar, hertug Albrecht II, at Ingeborgs søn skulle arve den danske trone. Og ingen ringere end den tyske kejser havde lovet at støtte mecklenburgerne.

Dronning Margrethe opholdt sig meget belejligt i Danmark, da Valdemar døde. Hun forsøgte straks af få sin og kong Haakons søn, Oluf udtrådt til dansk konge. Adskillige stormænd, der nok kunne frygte tysk dominans, støttede hende. Andre var villige til at støtte Albrecht.

Erik Nielsen til Hørningsholm holdt på den rigtige. På rigsmødet i Slagelse i 1376 gav han sin fulde støtte til beslutningen om at vælge Oluf til konge og var ved samme lejlighed med til at sætte sit segl under kong Olufs håndfæstning. For dette og andre tjenester overdrog dronning Margrethe ham Skanderborg slot, og han var nu hovedsmand over både Søborg og Skanderborg.

Da hertug Albrecht af Mecklenborg forsøgte at tilrane sig magten, bl.a. ved at belejre København med en større hær, lykkedes det den snu Margrethe at få et forlig i stand. Erik Nielsen deltog i disse forhandlinger. Der var ikke enighed blandt rigets mægtigste mænd, men Erik Nielsen gav sin uforbeholdne støtte til Margrethe i sagen »mellen den høje Fyrste, hr. Olav, Danmarks Konge, og den høje fyrstinde Fru Margrethe, Norges Dronning og hans Moder og Danmarks Rige og alle danske Mænd og alle Indvaanere i Danmarks Rige paa den ene Side og Hr. Albrecht, Hertug Henriks søn til Mecklenburg paa den andet Side.«

Det brød den tyske kejser sig ikke om, og Erik Nielsen blev sammen med andre slotshovedsmænd bedt om at møde for kejserens domstol. Men de nægtede. Erik Nielsen der havde været en af Valdemar Atterdags trofaste støtter, traf det rigtige valg ved at støtte dronning Margrethe og hendes søn kong Oluf. Han siges at have været en meget rig mand, så rig at han kunne låne dronningens penge. I 1377 lånte han hende 200 mark i rent sølv og fik et pantebrev på gods i stedet for.

Sidste gang man støder på hans navn er den 25. maj 1378. Han benævner sig ved denne lejlighed »castri Syborgh capitanus« og ejer af Hørningsholm. I et brev af 25. marts 1380 fremgår det, at han har overladt en del af sit gods til Roskilde Bispen Niels, fordi han havde fornærmet ham. I sit testamente, som desværre ikke eksisterer mere, søger han at råde bod på missæren. Heri nævnes, at følgende gods skal bruges til grundlæggelse af et vikarie ved Roskil-

de domkirke, nemlig Borød, Skovrød, Have, Måløv, Kettinge, Børstingerød og Hammersholt. Erik Nielsen døde i 1378. Hans ægteskab med Ingeborg Pedersdatter Grubbe af Ordrup var barnløst.

H.C. Rosted nævner i sin bog intet om, at Erik Nielsen skulle have tabt Måløv til Ridder Bo Dyhre. C. E. Carstensen nævner i sin bog, at kong Oluf i et brev skulle have bekræftet, at Erik Nielsen havde foræret gods til Roskilde-bispen, herunder Måløv by.

Hvorledes Erik Nielsen i sin tid har skaffet sig Måløv by er en anden sag. Muligvis har han fået byen foræret af Valdemar Atterdag eller dronning Margrethe som tak for sin støtte.

Kilder:

Det i Frederiksborg Amt liggende Vigso Sogns Historie af E. Carstensen. København, 1884.
Fra Adelsborg til Kongeslot. Hørsholms Historie indtil 1730 af H.C. Rosted, København 1957.

- Kurser
- Konferencer
- Restaurant - Bar
- Selskabslokaler
- Ring og få et tilbud

Weekendmenu: 2 retter kr. 99,00

*Hotel
Lautrup
PARK*

Bordbestilling:
tlf. 44 68 10 00
Hotel Lautruppark,
Borupvang 2, 2750 Ballerup

Veje, kroer og klostre

JØRGEN O. BJERREGAARD

Middelalderen varede ca. 500 år i Danmark. En lang periode med mange ændringer – også livet på vejene. Men dog ikke bøndernes kørsel. Danmark var et landbrugsland, og det kunne ses på vejene. Igennem mange hundrede år kørte bønderne fra landsbyerne ud til markerne og hjem igen. Boede de tæt på en købstad, hvor der blev holdt marked, mødte bønderne op med deres varer: smør, kød, huder, tøv m.m., som de solgte til byernes købmænd. Samtidig købte de så de varer, de selv manglede hjemme i landsbyerne.

De vogne, som bønderne brugte, var meget primitive. Det var små, spinkle trævogne med tremmeværk på siderne. Denne vogntype holdt sig i store træk uændret gennem hele middelalderen, ja, faktisk helt op til midten af 1900-tallet. Hjulene var smalle og af træ, senere forstærket med jernringe. Som trækdyr blev brugt heste og okser.

Vejene var overalt meget dårlige og opkørte. Egentlig kan man vel ikke tale om veje i moderne forstand. Der var nok mere tale om hjulspor. Og var der opkørt et sted, ja, så flyttede man vejen

lidt. Kun ved vadesteder og broer snævrede sporene sammen.

Det kunne være farligt at færdes på vejene. Hjulsporene kunne være så dybe, at man risikerede at vælte. Det skete f.eks. for dronning Ingeborg, gift med kong Erik Menved. Da hun var på vej fra Abrahamstrup (Jægerspris) til Holbæk, væltede hendes vogn, og hendes og kongens eneste søn blev dræbt.

Men ikke nok med at vejene var dårlige. Det kunne også hende, at man blev overfaldet af røvere, der især om natten lå på lur efter de vejfarende. Ingen kunne vide sig sikre.

Der var heller ingen færdselslove, som i dag. Dog var der en regel om, at vejene skulle være lige så brede som et spydkæft, så to ridende kunne passere hinanden. Der var vistnok også en uskreven lov om, at man skulle holde til venstre, når man skulle passere hinanden, således at højre arm – sværdarmen – var fri.

Alfarvej og kongevej

Vi ved ikke så meget om, hvordan Balderup så ud i middelalderen. Der findes hverken malerier eller egentlige beskri-

velser. Men landsbyerne i området: Ballerup, Måløv, Skovlunde, Ågerup, Pederstrup og Sørup, har nok ikke adskilt sig synderligt fra andre landsbyer på den tid.

De to største var Ballerup og Måløv med hver deres kirke. De lå begge ved den vigtige forbindelsesvej mellem Nordsjællands to største købstæder, København og Slangerup – den vej, vi i dag kalder »Frederikssundsvej«. Der har sikkert ikke været meget trafik på vejen dengang, men den har dog betydet, at bønderne kunne tjene lidt ekstra ved at give husly for de rejsende.

Denne vigtige vejstrækning, også kaldet »alfarvej«, dvs. offentlig vej for adel og konge, skulle vedligeholdes af bønderne langs den. Den havde sit udsping ved Nørreport og fortsatte derfra mod vest over Kongens Enghave, Uterslev, Brønshøj, Husum, Islev, Herlev, Skovlunde, Ballerup, Måløv, Knardrup, Ganløse til Slangerup.

Lokalt var den oprindelige vejføring fra Skovlunde til Ballerup Kirke ad nuværende Gl. Rådhusvej. Ved kirken drejede vejen skarpt mod nord og lige nord for byen igen skarpt mod vest ad nuværende Nyvang og Lindbjergvej til Måløv, hvor den førte frem til kirken i et lidt mere nordligt forløb end Måløv Hovedgade. Fra kirken fortsatte den mod vest, indtil den lige uden for byen drejede mod nord ad Gershøjvej (tidligere Knardrupvej) mod Ganløse og Knardrup, hvor den passerede Knardrup Kloster og videre til Slangerup.

Knardrup Kloster

Knardrup Kloster var netop en af disse vigtige stationer på vejen mod Slange-

rup. Her kunne man overnatte. Passerer man stedet i dag, er det svært at forestille sig, at der i sin tid har ligget et kloster.

Klosterets historie kan føres langt tilbage. I det 12. århundrede lå der en borg ved navn Knarretorp. Ordet »Knarre« stammer fra det oldnordiske ord »Knor«, som betyder »skib«. Det antyder, at man måske i sin tid har kunnet sejle helt fra Roskilde fjord ad Værebros å frem til Knarretorp (Knardrup).

Borgen har ligget på en ø omgivet af vand, men hvordan den har set ud, vides ikke. Den første ejer, der nævnes, er Ebbe Skjalmson, søn af Skjalm Hvide. Han døde i 1150. Ebbe Skjalmson var bror til Asker Ryg, Absalons og Esbern Snarres far. Det er meget sandsynligt, at netop Ebbe Skjalmson har spillet en rolle ved bygningen af Sankt Ibs kirke i Måløv.

Borgens næste ejer var Sune Ebbesen, som var en nær ven af Valdemar den Store og Knud den Sjette. Efter Sune Ebbesens død overtog hans søn, Peder Ebbesen, borgen. Han døde i 1256 og efterlod sig to sønner, som er de sidste kendte ejere. Herefter kom borgen under kronen og overgik til kongsgård.

Årsagen til denne omvæltning skyldes muligvis mordet på Erik Klipping i Finnderup Lade i 1286. På det tidspunkt var der strid mellem kirke og kongemagt. Hovedmanden var ærkebiskop Jacob Erlandsen, der var i familie med Sunerne på Knarretorp. Striden endte med mordet på kongen. Selv om der ikke er skriftligt belæg for, at det forholder sig sådan, så nævnes det dog udtrykkeligt, da gården i 1335 omdannes til kloster, at den var »taget fra kongemordere«.

Således kom gården i Erik Menveds hænder.

I 1319 overtog Kristoffer den Anden gården efter sin bror, og i 1325 besluttede han at omdanne gården til et kloster, som blev oprettet som datterkloster til Sorø kloster, der også sendte munke (cisterciensermunke) til det. Egentlig hed klosteret »conventus regalis curiæ«, hvilket oversat til almindelig dansk betyder »Kongsgårdens Kloster«. Det ophørte først med at være kloster ved reformationen i 1536.

Ballerup kro

I den tidlige middelalder fandtes der ingen kroer og herberger langs de såkaldte »kongeveje« og »alfarveje«, og bøndernes og klostrenes gæstfrihed blev ofte misbrugt af de fornemme gæster. Derfor blev der givet ordre til at bygge kroer langs vejene.

Gæstgiveriet var imidlertid ikke sådan at komme til livs. Det er ikke svært at forestille sig, hvad det kunne koste en stakkels bonde at have besøg af en kong med hele sit følge: mad, drikke, logi til såvel folk som heste etc. Erik Menved gav derfor i 1304 og 1314 love, som på det strengeste forbød gæstgiveri, hvad enten det var hos bønderne eller hos andre, medmindre den rejsende selv betalte alle udgifter. Men det hjalp åbenbart ikke.

I dronning Margrethe d. 1.'s rigslov af 1396 blev det atter forbudt. Samtidig fik fogederne påbud om at bygge kroer for hver fjerde mil. Her skulle enhver mod betaling kunne få kost og logi, men priserne måtte ikke overstige priserne i købstæderne. Det er ikke sikkert, at dronning Margrethes lov har

virket helt efter hensigten. Det ser ud som om, ordningen gik i opløsning. Og i hvert fald fik Ballerup, ikke sin kro i forbindelse med denne lov.

I Christian d. 2.'s gejstlige lov fra 1521 blev det bestemt, at der for hver 2 mil skulle oprettes kongelige privilegerede landevejskroer. To mil svarede nogenlunde til en dagsrejse med hestevogn. Ballerup kro fra 1521 var en direkte følge af denne lov.

De øvrige veje her i området har været mere beskedne og har kun tjent til at binde de enkelte landsbyer sammen. Ikke mindst, så folk fra Sørup kunne besøge Sankt Ibs kirke i Måløv og folk fra Skovlunde, Ågerup og Pederstrup kunne besøge Sankt Jakobs kirke i Ballerup. Ellers har vejene nok mest tjent til transport frem og tilbage fra markerne til landsbyerne.

Kilder:

Fra Frederiksborg Amt. Årbog for 1914, udgivet af Frederiksborg Amts Historiske Samfund.

Eva Louise Lillie: Måløv Kirke. Udg. af Måløv Sogns menighedsråd, 1993.

Axel H. Pedersen: Af Ballerup-Måløvs Historie. Juristforbundets Forlag, 1973.

Alex Wittendorff: Alfarvej og kongevej, Akademisk Forlag, 1973.

Danske Stednavne nr. 20. C.A. Reitzels Forlag, København, 1990.

Diverse numre af Byhornet.

**Annonce
Den Danske Bank**

NYT FRA EGNMUSEET

I forbindelse med generalforsamlingen blev Grethe Christiansen udnævnt til æresmedlem. Hendes virke på museet og i Ballerup Historiske Forening er allerede nævnt i et tidligere nummer af Byhornet. Såvel bestyrelse som medarbejdere på museet ønsker Grethe tillykke med titlen og håber, at hun vil benytte sig af den.

Foreningen har nu fire æresmedlemmer: Margrethe Henriksen, Alice Buch, Robert Jensen og Grethe Christiansen.

Generalforsamlingen

Generalforsamlingen var en af de gode. Mange medlemmer var mødt op, vel omkring 60 i alt, hvilket er lidt mere en 10% af det samlede medlemstal. Grethe Larsen, der blev valgt som dirigent, klarede jobbet til ug.

Bestyrelsen hilser nye bestyrelsesmedlemmer velkommen i flokken. På grund af sygdom måtte Grethe Christiansen trække sig. Hun blev erstattet af tidligere el-installatør Lasse Mouritzen. Anne Stine Schlamovitz blev valgt som suppleant, og som ny revisor valgtes Jørgen Bryde Pedersen. Øvrige medlemmer blev genvalgt.

Svend Jørgen Jensen sluttede general-

forsamlingen af med et spændende foredrag om Skovlunde før og nu. Udgangspunktet var hans og Kjeld Johannsens bog med samme titel. Bogen, der blev trykt i 1000 eksemplarer, er i øvrigt fuldstændig udsolgt. I forbindelse med fremlæggelsen af regnskabet kunne Bjarne Koldtoft oplyse, at bogen har givet foreningen et overskud på ca. 25.000 kr.

Ballerup Kalender 2000

Post Danmark har meddelt, at de i år gerne vil være enesponsor på den kommende Ballerup Kalender 2000. I alt har de givet 15.000 kr. De to lokale kunstnere, Kjeld Johansen og Roman Kasarab, er gået i gang med at udforme den nye kalender samt at lave illustrationer. Stadig uden beregning for vores forening og museum. Det er utrolig flot, og bestyrelsen og museet siger dem tusind tak for deres gave. Ifølge planen skal kalenderen være færdig, så den kan bruges til julegave, mandelgave etc. Men mere herom i kommende numre af Byhornet.

Ballerup på kryds og tværs

Kultur- og naturguiden er ved at være færdig. Den er blevet til i samarbejde

med naturvejleder Keld Nørgaard og undertegnede og bygger på de mange ture, vi har lavet sammen rundt om i kommunen. Det har været et kæmpearbejde at få teksten færdig. Et er at skrive den, noget andet er at få den køgt ned, så den kan være i guiden sammen med kort og illustrationer. Borgmester Ove E. Dalsgaard skriver forordet.

Guiden vil være gratis for de, der deltager i vore ture. Når den udkommer, vil man her og i pressen få at vide, hvor og hvordan den kan købes.

Det skal bemærkes, at guiden er sponsoreret af forskellige fonde – i alt 70.000 kr.

Udstilling i Kotka

Som tidligere nævnt har museet fået en invitation fra museet i Langinkoska samt fra Kotka by til at arrangere en udstilling med storfyrstinde Olgas malerier og akvareller. Vi skal selv betale for transporten frem og tilbage, i alt omkring 30.000 kr. Vi har selv skaffet 10.000 kr. Vores gode ven i USA, Thomas Mansfield har forlods sendt os 2.500 dollars, så vi er sikre på at komme til Kotka. Han har givet tilsagn om at ville støtte projektet med helt op til 5.000 dollars, dog således, at han giver en dollar, hver gang vi selv skaffer én, så vi er travlt optaget af at skaffe flere penge. Vi har p.t. fået tilsagn om et mindre tilskud, nemlig 500 kr. fra Forstædernes Bank. Dette beløb er i realiteten 1000 kroner værd. Et evt. overskud skal gå til Olga-samlingen. Overskud i form af entrepenge, samt fra evt. sponsorer.

Udstillingen åbner den 28. maj til og med den 20. juni, hvorefter den skal

hjem igen. Udstillingen vil blive åbnet af bl.a. Paul Kulikovsky, der er oldiebarn af storfyrstinde Olga. Museets i alt 50 Olga-malerier vil blive udstillet.

Da computeren blev voksen

Den lille gruppe kaldet »dataarkæologerne« arbejder ufortrødent videre med at forberede den datahistoriske udstilling, som er planlagt til at skulle åbne den 20. juni i år. Formanden for kultur- og fritidsudvalget, Tom Nielsen, har lovet at åbne den.

Vores efterlysning i Jyllands Posten og Computer World har givet en række spændende henvendelser. Ikke mindst fra folk, der har været ansat hos RC (Regnecentralen).

Vi har fået en masse unikt materiale, både i form af diverse maskinel, men lige så vigtigt, manualer og forskellig lekture. Man bliver helt nostalgisk, når man står med en lille stump fra Danmarks første datamaskine, kaldet DASK, der stammer fra 1950'erne. En af kontakterne bragte os i forbindelse med en klub af tidligere RC-programmører på DTH. Klubben har i alt 200 medlemmer og forsøger at holde liv i diverse RC-maskiner.

Alle henvendelser har været uhyre positive, og alle er glade for, at der endelig er nogen, der har taget initiativ til at gøre noget ved denne del af vores spændende historie. En historie, der jo i virkeligheden startede for mange millioner år siden og bygger på den viden, som mennesket har ophobet gennem tusindvis af generationer. Denne viden er i dag blevet mere tilgængelig, takket være moderne computerteknologi.

Udstillingen vil også vise, hvordan bla.

Udsnit af kjolen med påsyede guldbrokader. Foto: Jørgen O. Bjerregaard.

Christian Rovsings virksomhed og senere Alcatel er involveret i rumfartsindustrien.

Projektet har indtil videre ikke mange penge at gøre godt med. Man har ansøgt Kannovs Fond om et tilskud på 23.000 kr. til indkøb af montre, udstillingsborde samt skifterammer. Desuden har vi fået sponsoreret en bærbar

PC fra ICL, så vi kan få registreret de mange effekter og dermed få skabt et overblik over samlingen.

Olgas Venner

Museet har til Olga-samlingen anskaffet en kjole med påsyede guldbrokader. De meget smukke brokader har i sin tid siddet på en af kejserinde Dagens kjo-

ler, en russisk hofkjole til aftenbrug, sandsynligvis i rødt eller lilla fløjl. Kjolen blev solgt på den auktion, der blev afholdt på Hvidøre efter Dagmars død i 1928. Sikkert fordi Dagmars to døtre, storfyrstinderne Olga og Xenia, ikke har kunnet bruge den og måske hellere ville have pengene.

Den oprindelige kjole er gået til, men omkring 1950 købte Inge Dreyer en kjole med de smukke guldbrokader hos Fønnesbech i København. Nu omsyet til en balkjole med slæb i brunt fløjl. Da hun for nogle år siden døde, arvede hendes veninde, Aase Kerrild i Odense, kjolen. Det er fra hende, museet har anskaffet den. Det er muligt, at Fønnesbech i 1928 har købt kjolen på Hvidøre og brugt den som model. Det kan desværre ikke opklares, idet Inge Dreyer er død. Aase Kerrild har givet de oplysninger, som hun kan huske fra veninden.

Kjolen vil blive udstillet i Olgasamlingen, så flere kan beundre de smukke guldbrokader.

Årets borgmester

Det er ikke så tit, at en af vore medlemmer bliver borgmester. Men endnu mere sjældent er det, at vedkommende også bliver udnævnt til »Årets borgmester 1999«. Jens Jørgen Nygaard er en god ven af både museet og undertegnede. Ja, rent faktisk er det hans skyld, at jeg overhovedet fik noget med Ballerup kommune at gøre, men det er en anden historie. Når han bliver nævnt her, så er det først og fremmest for at ønske ham tillykke med den fornemme titel, men også fordi han har skrevet en af artiklerne i dette nummer af Byhornet.

Årets borgmester,
Jens Jørgen Nygaard.

Forsinket tillykke

Af uforklarlige årsager kom dette ikke med i sidste nummer af Byhornet, men som et gammelt ord siger: »Bedre sent end aldrig«. Et stort tillykke til Piet van Deurs med hans 40-års jubilæum i Danmarks Radio.

Piet van Deurs er en god ven af museet og også ivrig læser af Byhornet, som han får tilsendt. Han er endvidere medlem af vores komite »Olgas Venner«. Første gang, jeg mødte Piet, var julen 1988, da en af hans berømte udsendelser »Hvad er det?« foregik her i Pederstrup. En julequiz og vistnok den sidste af slagsen.

Det, som kendetegner Piet, er hans seriøsitet og alvor i arbejdet, men tag ikke fejl, bag dette gemmer sig et lunt og rart menneske. Han er i besiddelse af en enorm tålmodighed. Jeg husker en be-

stemt begivenhed under optagelserne på Lindbjerggaard. Piet stod i kælderen, som er meget lille, sammen med tv-fotografen. Han skulle demonstrere, hvordan man lavede medisterpølse i gamle dage. Før pølsen blev lavet, skulle der blæses luft i den, og det skete på samme måde, som når man blæser en ballon op, altså med munden.

Piet blæste og blæste, og vi fulgte med på en monitorskærm oven på. Der må have været et lille hul i pølseskindet, for pludselig lød det, som om der var

en, der slog en »lille en«. Vi kunne følge Piets ansigtsudtryk fra det meget alvorlige til det helt store grin. Pludselig råbte han op til os andre: »Jeg tror vi tager den scene om.«

Museet og foreningen var repræsenteret ved undertegnede, som overbragte de bedste ønsker om fremtiden. Men vi her i Pederstrup vil også sige Piet tak for hans lange virke og store indsats for Danmarkshistorien i stort som i småt.

Jørgen O. Bjerregaard

Nye bøger

»Danske Præsters Indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807: Sjælland, Samsø og Møn«. Redigeret af Christian Adamsen og Vivi Jensen. Udgivet af forlaget Wormianum 1998. 523 sider excl. omslag. S/h illustrationer. Så udkom det længe ventede 4. bind af ovennævnte udgivelse. Nu er hele landet dækket og i løbet af året udkommer tillige et registerbind til de fire bind. I et lønligt håb om, at der kunne være interessante oplysninger om vores område i denne udgivelse blev en slem skuffelse. Ballerup kommune er nævnt med et stort nul. Det kan der være flere årsager til. Dels, at præsterne i området ikke har haft energi, tid og lyst nok til at regi-

strere og melde tilbage, eller at der slet ikke har været noget af betydning her i området. Det første er nok det mest sandsynlige. Men ellers dækker udgivelsen over spændende læsning.

Bag indberetninger gemmer sig følgende: Den 22. maj 1807 blev »Den Kongelige Commission til Oldsagers Opbevaring« nedsat. Den skulle løse tre opgaver. 1) Bevare monumenter, 2) samle og udstille oldsager og 3) udarbejde beskrivelse og bekendtgørelser for begge områder.

De tre opgaver blev løst således. Bevaring af fortidsminder blev løst ved udsendelse af fredningslister 1809–11, de såkaldte cancellifredninger. At samle

og udstille oldsager var starten til den samling, som siden 1892 har båret navnet Nationalmuseet. I virkeligheden begyndelsen til det danske nationale museumsvæsen. Beskrivelserne af fortidsminderne og de mange oldsager blev klaret ved at udsende spørgelister til landets præster. En fortrykt liste med i alt 12 punkter blev via biskopperne sendt til præsterne. Den omfattede: Gravhøje/kæmpegrave, hedenske altre, tingsteder, bautastene og helleristninger, runesten, inskriptioner med rune- eller munkeskrift, billeder fra før reformationen, levninger fra katolske kulture, mure, kældre etc.

Bag kommissionen gemte sig seks magtfulde mænd: Hofmarskal A.W. Hauch, etatsråd P.J. Monrad, W.H.F. Abrahamson, professor i teologi Frederik Münter, filolog Børge Thorlacius og litteraturprofessor og leder af universitetets bibliotek Rasmus Nyerup.

Det var nok ikke uventet, at de svar, som kom ind, var meget uensartede. Meget afhæng som nævnt tidligere af præsterens interesse, lyst m.m. Det er heller ikke sikkert, at alle bisper har været lige ihærdige med at holde egne præster »i ørerne«. Alligevel var det dog et forsøg på at skaffe sig et overblik over, hvad der fandtes af oldsager rundt om i landet.

En absolut anbefalelsesværdig publikation, der i øvrigt er udgivet med støtte af Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond og Den Hielmstjerne-Rosenroeske Stiftelse.

Jørgen O. Bjerregaard

»Det begynde i Skt. Petersborg – En tv-reporters politiske erindringer« af

Peter Dalhoff-Nielsen. Forlaget Vin-drose 1999, 358 sider med s/h illustrationer. Pris kr. 299.

Museet fik for nogen tid siden tilsendt ovennævnte bog, og det var en kærtkommen gave, for den er skrevet af en god ven af museet. Peter Dalhoff-Nielsens far og mor, der havde mødt hinanden i Rusland i 1917, flygtede under revolutionen til Danmark. Moderen var af fornem russisk slægt fra Skt. Petersborg og faderen dansk forretningsmand, som bl.a. gjorde karriere inden for bankverdenen.

Peter Dalhoff-Nielsen citerer i begyndelsen af bogen Alexander Lebed:

»Jeg kender mit folk, dets træghed og stædighed. Men når først det kommer i bevægelse, er det svært at bremse.«

Det er jo kernen i Ruslands historie. Zar Peter den Store forsøgte at tryne bønderne ved med tvang at klippe deres hår og skæg af. Skægget og håret blev klippet, men han fik ikke trynet bønderne. De rejste sig igen. Ruslands historie er fyldt med lignende og meget værre ting. Ikke mindst under Stalin-æraen, hvor mange millioner russere døde i fængsler og koncentrationslejre i Sibirien. Utroligt, hvad det russiske folk har måttet lægge ryg til gennem tiderne.

Bogen er skrevet som en erindring om tiden før, under og efter familiens flugt ud at det borgerkrigshærgede Rusland. Her husker jeg en historie, som Peter Dalhoff-Nielsen fortalte mig under et besøg på museet her i Pederstrup. Kort fortalt drejer historien sig om et ur, hans morfar havde fået af storfyrst Nikolaj. Et meget smukt guldrur med rubiner og storfyrstens våbenskjold. Under flugten til Europa gjorde toget holdt og

morfaderen benyttede lejligheden til at gå på toilettet, en af de gamle modeller med tønde i. Uheldigvis tabte han uret ned i »suppedasen«. Perronen var fyldt med soldater, men han nægtede at forlade stedet, hvis ikke han fik sit kære ur med. Han bestak vistnok togføreren til at lade toget holde, indtil nogle kosaker havde fisket uret op af »suppen«. Det blev nødtøftigt tørrer og kom med på den videre færd til Europa. Da morfaderen døde, arvede Peter Dalhoff-Nielsen uret.

Denne historie er ikke med i bogen. Men det er til gengæld en masse andre gode historier fra et langt, spændende og begivenhedsrigt liv. Både om barndommen, ungdommen, uddannelse og til sidst om arbejde som tv-journalist ved Danmarks Radio, hvor han blev ansat i 1962 – selvfølgelig som udenrigskorrespondent. Fortællingen begynder med moderens dagbogsoptegnelser. Hun begyndte allerede som 13-årig at notere sine oplevelser ned, da hun flygtede med sine forældre fra revolutionen i Skt. Petersborg i 1917.

Jeg har læst bogen med stor interesse. Den er spændende, velskrevet og absolut læseværdig.

Jørgen O. Bjerregaard

»Ledøje Kirke – en stormands kapel« af Jens Jørgen Nygaard, 48 s. Pædagogisk Central Ledøje-Smørum Kommune 1997.

Jens Jørgen Nygaards lille hefte om Ledøje Kirke er en fin vejledning til de besøgende, der finder frem til en af landets mest spændende middelalderkirker.

Beskrivelsen af kirkens oprindelse og

sammenhæng med det middelalderlige samfund følger de nyeste tolkninger af historien og placerer Ledøje kirke som den storbondekirke, den også tidligere blev opfattet som. Men nu er det interessante, at de romanske kirker alle opfattes som del af de lokale stormænds byggerier og interesse for at slægte kongemagten på, når nu religionsskiftet var en realitet og kirken var stormandslægens middel til både at sikre sig genfrelse og til at sikre sig indflydelse.

Fra Sjælland er den typiske historie vi knytter hertil Hvide-slægten kirkebyggerier i Fjenneslev, Pedersborg, Kallundborg, Sorø m.v. Og dem tager forfatteren med i sin fremstilling.

Jens Jørgen Nygaard fortæller ikke alene historien om, hvordan den oprindelige to-etages kirke så ud og sandsynligvis blev til. Han fortæller også historien om den restaurering – eller genopførelse – der helt har forandret kirken, og hvor man i dag nok kan opleve kirkerummene, som de måske har set ud – men hvor man har mistet mange af de rester, der hørte til kirken før restaureringen. Kirken »møbleres« af forfatteren med genstande, så vi kan forstå dens oprindelige udseende med stenalter og kalkmalier og dens nuværende udsmykning. Der er også et par sjove historier om en bibel, der forsvinder, og om kirkens øvrige udstyr.

Bogen kan anbefales, hvis man tager børn med – så har man nemlig noget på hjerte og kan fortælle nogle gode historier, som oven i købet er underbygget. Heftet er fint illustreret.

Henrik Adrian

Ballerup Bladet

Centrumgaden 7 • 2750 Ballerup • Tlf. 44 97 28 47

-i takt med tiden!

gode grunde til at kontakte ABCtryk

- god og hurtig service
- kvalitetstryk
- den rigtige pris

ABCtryk

Risikar 3 - 2765 Smørum - Telefon 4497 1080 - Fax 4497 1856
ISDN 4497 1081 - Email abc.tryk@get2net.dk - Web abc-tryk.dk

BALLERUP HISTORISKE FORENING

FORENINGENS BESTYRELSE:

Formand:

Jørgen O. Bjerregaard
Hørhaven 5,
2750 Ballerup
44 97 19 12

Næstformand:

Mogens Bille
Målværgårdsvej 17,
2750 Ballerup
44 65 67 97

Kassører:

Bjarne Koldtoft
Bispevangen 33,
2750 Ballerup
44 97 21 47

Sekretær:

Svend Jørgen Jensen
Tjørnevænget 39,
2740 Skovlunde
44 91 91 97

Henrik Adrian

Åblevængen 71,
2765 Smørum
44 66 02 71

Lasse Mouritzen

Søndersøvej 15,
3500 Værløse
44 48 61 85

Ole Weywadt

Horsekær 16,
2765 Smørum
44 97 75 70

MUSEUMSUDVALGET:

Villy Falk

Forhistorisk arkæologi
44 94 64 71

H. E. Ekstrøm

Fotogruppen
4492 27 02

Inge Koldtoft

Købmandsbutikken

Jørgen O. Bjerregaard

Museets effekter
og gruppebesøg
44 97 11 13

Hans Hansen

Bygninger og vedligeholdelse
44 97 41 86

Ernst Jacobsen

Smedjen
44 91 15 44

Bodil Schrøder

Haven
44 97 41 50

Mona Sørensen

Registrering
44 68 74 54

Jørgen Schlütter

Udstillinger
42 48 24 99

Lillian Stehr

Ture og foredrag
44 68 10 93

Middelalder 99